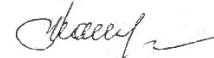

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:
В.о. завідувача
кафедри
Балабанова Н.В.

(підпис)

«__» _____ 2026 р.

**«Вплив міграційної політики ЄС на соціально-економічний розвиток
України»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої
освіти
освітньо-професійної програми
«Міжнародний
бізнес»

(назва освітньо-професійної програми)

Загурського Станіслава
Станіславовича

Науковий керівник:

Балабанова Н.В., к.н. з держ.упр.,

доцент

Рецензент:

Томчук В.В., к.е.н., доцент,

доцент кафедри обліку, аналізу і
аудиту Донецького національного
університету ім. Василя Стуса

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «добре»

Секретар ЕК _____

«11» червня 2026 р.

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ.....	6
1.1. Сутність та основні підходи до формування міграційної політики Європейського Союзу.....	6
1.2. Інструменти та механізми реалізації міграційної політики ЄС.....	11
1.3. Теоретичні підходи до оцінки впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн-реципієнтів і країн- донорів.....	16
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	23
2.1. Сучасні тенденції міграційних процесів між Україною та країнами ЄС.....	23
2.2. Вплив міграційної політики ЄС на соціально-економічні показники розвитку України.....	31
2.3. Оцінка позитивних ефектів та ризиків міграційної взаємодії України з ЄС.....	38
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	47
3.1. Напрями вдосконалення державної міграційної та соціально- економічної політики України в умовах європейської інтеграції..	47
3.2. Перспективи та прогнози соціально-економічного розвитку України з урахуванням міграційної політики ЄС.....	58
Висновки до розділу 3.....	66
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Сучасні міграційні процеси є одним із ключових чинників соціально-економічних трансформацій у Європі та за її межами. Для України питання міграції набуло особливої актуальності в умовах європейської інтеграції, глобалізації ринку праці та, з 2022 року, повномасштабної війни, яка зумовила безпрецедентні масштаби вимушеного переміщення населення до країн Європейського Союзу. У таких умовах міграційна політика ЄС перестає бути виключно зовнішнім середовищним фактором і дедалі більше впливає на внутрішні соціально-економічні процеси України.

Європейський Союз упродовж останніх десятиліть сформував комплексну систему регулювання міграції, яка поєднує інструменти контролю мобільності, доступу до ринку праці, соціального захисту та інтеграції мігрантів. Запровадження режиму тимчасового захисту для громадян України стало одним із наймасштабніших прикладів практичної реалізації спільної міграційної політики ЄС. Водночас ця політика має неоднозначний вплив на країну походження мігрантів, поєднуючи короткострокові стабілізаційні ефекти з довгостроковими демографічними та економічними викликами. Відтак виникає об'єктивна потреба у комплексному аналізі впливу міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України з урахуванням як позитивних ефектів, так і ризиків у коротко- та довгостроковій перспективі.

Актуальність теми бакалаврської роботи зумовлена необхідністю поєднання аналізу європейських підходів до міграційної політики з оцінкою їх наслідків для України в умовах війни, післявоєнного відновлення та європейської інтеграції. Особливої уваги потребить питання формування ефективної державної політики, спрямованої на регулювання трудової

міграції, стимулювання повернення громадян та їх реінтеграцію в економічне й соціальне життя країни.

Метою бакалаврської роботи є комплексне дослідження впливу міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України та обґрунтування напрямів оптимізації державної міграційної та соціально-економічної політики в умовах європейської інтеграції.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено вирішення таких завдань:

- проаналізувати теоретичні підходи до дослідження міжнародної міграції та міграційної політики в контексті соціально-економічного розвитку;
- охарактеризувати еволюцію та ключові інструменти міграційної політики Європейського Союзу;
- дослідити сучасні тенденції міграційної взаємодії між Україною та країнами ЄС;
- оцінити позитивні ефекти та ризики впливу міграційної взаємодії України з ЄС на економіку, ринок праці та демографічні процеси;
- визначити напрями вдосконалення державної міграційної та соціально-економічної політики України з урахуванням європейського досвіду;
- сформулювати сценарні оцінки та прогнози соціально-економічного розвитку України з урахуванням міграційного чинника.

Об'єктом дослідження є міжнародні міграційні процеси в системі взаємодії України та Європейського Союзу. Предметом дослідження є вплив міграційної політики ЄС на соціально-економічний розвиток України.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: аналіз і синтез, індукція та дедукція,

порівняльний і структурно-функціональний аналіз, статистичні та економіко-аналітичні методи, а також сценарний підхід до прогнозування соціально-економічного розвитку.

Інформаційною базою роботи слугували наукові праці українських і зарубіжних дослідників з проблем міжнародної міграції, аналітичні матеріали міжнародних організацій, офіційна статистика України та Європейського Союзу, а також нормативно-правові акти у сфері міграційної політики.

Наукова новизна бакалаврської роботи полягає у комплексному аналізі впливу міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України в сучасних умовах. У роботі систематизовано основні ефекти та ризики міграційної взаємодії України з ЄС, уточнено роль міграційного чинника у формуванні ринку праці, демографічної динаміки та економічного відновлення держави, а також обґрунтовано доцільність використання сценарного підходу до оцінки перспектив соціально-економічного розвитку України з урахуванням міграційних процесів. Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості використання отриманих висновків і рекомендацій у процесі формування та реалізації державної міграційної й соціально-економічної політики України.

Структура роботи відповідає поставленій меті та завданням і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади дослідження міграційної політики та міжнародної міграції. У другому розділі здійснено аналіз сучасних тенденцій міграційної взаємодії України з ЄС та оцінено її соціально-економічні наслідки. Третій розділ присвячено обґрунтуванню напрямів оптимізації державної політики та прогнозуванню перспектив розвитку України з урахуванням міграційного чинника.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ТА ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ

1.1. Сутність та основні підходи до формування міграційної політики Європейського Союзу

Міграційна політика є одним із ключових напрямів внутрішньої та зовнішньої політики Європейський Союз, що формується під впливом глобалізаційних процесів, демографічних змін, трансформацій ринку праці та зростання геополітичної нестабільності. У сучасних умовах вона розглядається як комплексна система правових, інституційних, економічних і соціальних механізмів, спрямованих на регулювання міграційних потоків, забезпечення соціальної стабільності та підтримку економічного розвитку держав-членів.

У науковій літературі міграційна політика ЄС трактується як багаторівнева модель управління міграцією, що поєднує наднаціональні інституційні рішення з національними політиками держав-членів. Вона охоплює регулювання легальної та нелегальної міграції, систему надання притулку, інтеграцію мігрантів, управління зовнішніми кордонами та співпрацю з третіми країнами (Geddes, Scholten, 2016). Такий підхід зумовлює складність та неоднорідність міграційної політики, оскільки вона формується на перетині економічних інтересів, соціальних очікувань і безпекових пріоритетів.

Формування спільної міграційної політики ЄС відбувалося поступово та проходило кілька ключових етапів, які систематизовано в таблиці 1.1.

Кожен з етапів відображає еволюцію підходів ЄС до управління міграційними процесами — від переважно національного регулювання до формування багаторівневої наднаціональної політики. На початкових

етапах європейської інтеграції питання міграції залишалися у сфері національної компетенції. Проте з поглибленням інтеграційних процесів, створенням внутрішнього ринку та запровадженням свободи пересування осіб виникла необхідність координації міграційної політики на наднаціональному рівні (Boswell, 2007). Подальший розвиток цієї політики був зумовлений розширенням ЄС, посиленням трудової міграції та зростанням масштабів вимушеної міграції.

Таблиця 1.1

Етапи формування міграційної політики Європейського Союзу

Етап	Хронологічні межі	Характерні риси етапу	Значення для формування спільної міграційної політики
I етап. Національний підхід до регулювання міграції	До початку 1990-х років	Міграційна політика перебуває виключно у компетенції національних держав; відсутність узгоджених наднаціональних механізмів	Формування передумов для усвідомлення необхідності координації міграційної політики
II етап. Початок європейської координації	1990-ті роки	Запровадження свободи пересування осіб, посилення співпраці у сфері контролю кордонів і надання притулку	Перехід від національних підходів до елементів спільної політики
III етап. Інституціоналізація міграційної політики ЄС	Початок 2000-х років	Формування спільних принципів управління міграцією, розвиток законодавчої бази у сфері притулку та легальної міграції	Закладення основ наднаціонального регулювання міграційних процесів
IV етап. Посилення безпекового та регуляторного виміру	2010–2015 рр.	Зростання уваги до контролю зовнішніх кордонів, боротьби з нелегальною міграцією та міграційними ризиками	Інтеграція безпекового підходу у міграційну політику ЄС
V етап. Реакція на міграційні кризи	2015–2021 рр.	Масовий наплив біженців, активізація дискусій щодо солідарності та розподілу відповідальності між державами-членами	Виявлення обмежень існуючої моделі міграційного управління
VI етап. Трансформація та адаптація міграційної політики	З 2022 р. – дотепер	Поєднання гуманітарного підходу з безпековими та економічними інтересами; реагування на вимушену міграцію	Формування більш гнучкої та адаптивної моделі міграційної політики ЄС

Джерело: узагальнено автором на основі праць A. Geddes, C. Boswell, S. Castles, матеріалів OECD та Європейської комісії.

Сутність сучасної міграційної політики ЄС полягає у прагненні досягти балансу між економічними потребами, соціальною згуртованістю та внутрішньою безпекою. З економічної точки зору міграція розглядається

як інструмент компенсації дефіциту робочої сили, спричиненого старінням населення та скороченням чисельності працездатних осіб. За оцінками міжнародних організацій, саме міграція стає одним із ключових чинників підтримки економічної активності в багатьох країнах ЄС (OECD, 2023).

Водночас неконтрольовані або надмірні міграційні потоки можуть створювати додаткове навантаження на ринки праці, системи соціального забезпечення та інфраструктуру, що зумовлює необхідність комплексного регулювання міграційних процесів. У цьому контексті міграційна політика ЄС формується як поєднання регуляторних та адаптаційних механізмів, спрямованих не лише на обмеження міграції, а й на її ефективне управління (Castles, de Haas, Miller, 2014).

У теоретичному вимірі можна виокремити кілька основних підходів до формування міграційної політики ЄС. Економічний підхід розглядає міграцію як ресурс економічного зростання та інструмент підвищення конкурентоспроможності. У його межах пріоритет надається залученню трудових мігрантів відповідно до потреб ринку праці, особливо у секторах із дефіцитом кадрів (Dustmann, Frattini, 2014).

Соціальний підхід акцентує увагу на інтеграції мігрантів у приймаючі суспільства, забезпеченні рівного доступу до соціальних послуг, освіти та охорони здоров'я. У цьому випадку міграційна політика розглядається як складова соціальної політики, спрямована на підтримку соціальної згуртованості та запобігання маргіналізації мігрантів (Penninx, Garcés-Masareñas, 2016).

Безпековий підхід набув особливої актуальності в умовах міграційних криз та зростання транснаціональних загроз. Він зосереджений на контролі зовнішніх кордонів, протидії нелегальній міграції, торгівлі людьми та пов'язаним із міграцією ризикам для внутрішньої безпеки (Huysmans, 2006).

Поряд із цим важливу роль відіграє гуманітарний підхід, що ґрунтується на дотриманні прав людини та міжнародних зобов'язань щодо захисту біженців. Він передбачає поєднання контролю міграційних процесів із принципами солідарності та відповідальності між державами-членами ЄС (UNHCR, 2022).

Формування та реалізація міграційної політики ЄС здійснюється в межах складної інституційної системи. Ключову роль відіграють наднаціональні інституції ЄС, зокрема Європейська комісія, Рада Європейського Союзу та Європейський парламент, а також спеціалізовані агентства, відповідальні за охорону кордонів і надання притулку. Така багаторівнева модель управління відображає компроміс між наднаціональними та міжурядовими підходами й зумовлює гнучкість, але водночас і фрагментарність міграційної політики.

У порівняльному контексті міграційна політика ЄС відрізняється від класичних імміграційних моделей, зокрема моделі США, які орієнтовані на постійну імміграцію. Європейський підхід традиційно робить акцент на тимчасовій, циркулярній та селективній міграції, що має важливі наслідки для країн-донорів робочої сили (OECD, 2023).

Для України зазначені теоретичні підходи мають особливе значення. Українські дослідники наголошують, що міграційна політика ЄС, спрямована на залучення трудових ресурсів із третіх країн, формує стійкий попит на українську робочу силу, водночас посилюючи ризики довгострокового відтоку людського капіталу та поглиблення демографічних дисбалансів (Лібанова, 2019; Малиновська, 2020). Таким чином, навіть на теоретичному рівні міграційна політика ЄС виступає важливим зовнішнім чинником соціально-економічного розвитку України.

Таблиця 1.2

Основні підходи до формування міграційної політики Європейського Союзу та їх соціально-економічна спрямованість

Підхід	Сутність підходу	Ключові інструменти реалізації	Потенційні соціально-економічні наслідки
Економічний	Розгляд міграції як ресурсу економічного розвитку та інструменту компенсації дефіциту робочої сили	Селективна трудова міграція, залучення кваліфікованих кадрів, тимчасова та циркулярна міграція	Зростання економічної активності в ЄС; для країн-донорів — відтік робочої сили, зростання грошових переказів
Соціальний	Орієнтація на інтеграцію мігрантів та забезпечення соціальної згуртованості	Програми інтеграції, доступ до освіти, охорони здоров'я та соціального захисту	Зниження соціальної напруги в країнах-реципієнтах; ризик довгострокової еміграції для країн походження
Безпековий	Розгляд міграції як потенційного чинника внутрішньої та зовнішньої безпеки	Контроль зовнішніх кордонів, боротьба з нелегальною міграцією, спільні прикордонні механізми	Посилення контролю міграційних потоків; обмеження мобільності мігрантів
Гуманітарний	Забезпечення захисту прав людини та виконання міжнародних зобов'язань щодо біженців	Надання притулку, тимчасовий захист, солідарні механізми розподілу	Захист вразливих груп населення; зростання вимушеної міграції в умовах криз
Інституційний	Формування політики через взаємодію наднаціональних і національних інститутів	Рішення інституцій ЄС, координація держав-членів, діяльність спеціалізованих агентств	Узгодженість міграційної політики; водночас — фрагментарність та різна швидкість імплементації

Джерело: узагальнено автором на основі праць S. Castles, H. de Haas, A. Geddes, E. Libanova, матеріалів OECD та UNHCR.

Таким чином, узагальнення основних підходів до формування міграційної політики Європейського Союзу свідчить про її комплексний та багатовимірний характер. Поєднання економічних, соціальних, безпекових, гуманітарних та інституційних складових зумовлює гнучкість цієї політики, але водночас ускладнює її реалізацію та координацію між державами-членами. Саме така багаторівнева модель міграційного управління формує

зовнішні умови, в яких відбуваються міграційні процеси між ЄС та третіми країнами, зокрема Україною. Теоретичне осмислення сутності та підходів до формування міграційної політики ЄС створює методологічну основу для подальшого аналізу інструментів її реалізації та оцінки соціально-економічних наслідків для України, що буде здійснено в наступному підрозділі.

1.2. Інструменти та механізми реалізації міграційної політики ЄС

Практична реалізація міграційної політики Європейського Союзу здійснюється через систему взаємопов'язаних інструментів і механізмів, що охоплюють регулювання трудової міграції, функціонування системи міжнародного захисту, застосування механізмів тимчасового захисту, а також політику інтеграції мігрантів. Сукупність цих інструментів формує прикладний вимір міграційної політики ЄС та відображає прагнення поєднати економічні інтереси, соціальну стабільність і гуманітарні зобов'язання.

Регулювання трудової міграції є одним із центральних інструментів реалізації міграційної політики ЄС і безпосередньо пов'язане з потребами ринку праці держав-членів. Демографічне старіння населення, скорочення частки працездатних осіб та структурні дисбаланси зайнятості зумовлюють зростаючий попит на залучення іноземної робочої сили, зокрема у сфері охорони здоров'я, будівництві, промисловості, сільському господарстві та секторі доглядових послуг (OECD, 2023).

Міграційна політика ЄС у сфері трудової міграції характеризується селективністю та диференційованим доступом до національних ринків праці. З одного боку, на наднаціональному рівні формуються загальні рамки та принципи регулювання, з іншого —

держави-члени зберігають значну автономію у визначенні квот, умов працевлаштування та тривалості перебування мігрантів. Така модель дозволяє адаптувати міграційну політику до національних економічних умов, але водночас призводить до фрагментації міграційного простору ЄС (Geddes, Scholten, 2016).

Для країн-донорів робочої сили, зокрема України, ці механізми означають формування стабільних каналів трудової міграції, що впливають на структуру зайнятості, рівень доходів населення та обсяги грошових переказів. Водночас селективний характер трудової міграції ЄС сприяє відтоку кваліфікованих кадрів, що може мати довгострокові негативні наслідки для людського капіталу країн походження (Лібанова, 2019).

Другим важливим блоком інструментів реалізації міграційної політики ЄС є система притулку та міжнародного захисту, яка ґрунтується на міжнародному праві та зобов'язаннях щодо захисту біженців. Вона охоплює процедури подання та розгляду заяв про надання притулку, визначення статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, а також умови прийому шукачів притулку.

Європейська система притулку спрямована на уніфікацію мінімальних стандартів захисту, однак її практична реалізація значною мірою залишається на національному рівні. Це призводить до нерівномірного розподілу відповідальності між державами-членами, особливо між країнами першого в'їзду та іншими членами ЄС. У наукових дослідженнях зазначається, що така асиметрія створює додатковий тиск на прикордонні держави та посилює внутрішні політичні суперечності в ЄС (Boswell, 2007).

Для України система притулку ЄС має важливе значення насамперед у контексті вимушеної міграції. Вона визначає правовий статус українських громадян, які змушені залишати країну через воєнні дії, а також їх доступ до соціальних і економічних ресурсів у країнах перебування.

Окремим інструментом реалізації міграційної політики ЄС є механізм тимчасового захисту, що застосовується в умовах масового напливу вимушених мігрантів. Його ключовою особливістю є спрощена процедура надання правового статусу без індивідуального розгляду заяв, що дозволяє швидко забезпечити доступ до проживання, ринку праці, освіти та соціального захисту.

Тимчасовий захист розглядається як компроміс між гуманітарними зобов'язаннями та адміністративною спроможністю держав-членів. Він дозволяє уникнути перевантаження системи притулку, але водночас створює правову та соціальну невизначеність для мігрантів, оскільки не передбачає автоматичного переходу до постійного статусу (UNHCR, 2022).

Для України цей механізм став ключовим каналом легального перебування громадян у ЄС, водночас істотно вплинувши на соціально-економічні процеси як у країнах перебування, так і в Україні, зокрема через зміну структури зайнятості, споживчого попиту та демографічної динаміки.

Інтеграційна політика є завершальним і водночас стратегічно важливим елементом реалізації міграційної політики ЄС. Вона спрямована на забезпечення включення мігрантів у економічне, соціальне та культурне життя приймаючих суспільств і охоплює доступ до ринку праці, освіти, професійної підготовки, охорони здоров'я, житла та соціального захисту.

У наукових дослідженнях інтеграція мігрантів розглядається як ключовий чинник мінімізації соціальних ризиків і підвищення економічної віддачі від міграції. Ефективна інтеграція сприяє зростанню продуктивності праці, зменшенню соціальної напруги та формуванню інклюзивних ринків праці (Penninx, Garcés-Masareñas, 2016).

Водночас інтеграційна політика ЄС залишається неоднорідною, оскільки значною мірою залежить від національних моделей соціальної держави, бюджетних можливостей і політичних пріоритетів окремих країн.

Це зумовлює різний рівень інтеграції мігрантів і впливає на їхні рішення щодо тривалості перебування або повернення до країн походження.

З метою узагальнення ключових інструментів і механізмів реалізації міграційної політики Європейського Союзу, а також виявлення особливостей їх практичного застосування в окремих державах-членах, доцільно здійснити їх систематизацію. Такий підхід дозволяє наочно відобразити багаторівневий характер міграційної політики ЄС, поєднання наднаціональних рамок із національними практиками та різну соціально-економічну спрямованість відповідних інструментів. Узагальнення основних напрямів реалізації міграційної політики ЄС із прикладами окремих країн подано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

**Інструменти та механізми реалізації міграційної політики
Європейського Союзу (з прикладами країн-членів)**

Напрямок міграційної політики	Основні інструменти та механізми	Приклади реалізації в країнах ЄС	Соціально-економічна спрямованість
Трудова міграція	Селективний доступ до ринку праці; дозволи на працевлаштування; програми залучення кваліфікованих працівників	Німеччина – програми залучення кваліфікованих кадрів; Польща – спрощені процедури працевлаштування для громадян третіх країн; Італія – квотування сезонної зайнятості	Компенсація дефіциту робочої сили, підтримка економічного зростання
Міжнародний захист (притулок)	Процедури надання статусу біженця; додатковий та субсидіарний захист; умови прийому шукачів притулку	Греція та Італія – прийом шукачів притулку як країни першого в'їзду; Німеччина – розширені програми прийому та соціальної підтримки	Захист осіб, які тікають від переслідувань і конфліктів
Тимчасовий захист	Надання права проживання, доступу до праці, освіти та соціальних послуг без індивідуального розгляду заяв	Польща, Чехія, Німеччина – масштабне застосування тимчасового захисту для вимушених мігрантів	Оперативне реагування на масову вимушену міграцію
Інтеграція мігрантів	Курси мови та адаптації; професійна підготовка; доступ до соціальних послуг	Німеччина – інтеграційні курси; Швеція – програми соціальної адаптації; Франція – державні програми інтеграції	Соціальна згуртованість, підвищення економічної віддачі від міграції

Інституційне забезпечення	Координація міграційної політики; діяльність агентств; моніторинг і контроль	Frontex – охорона кордонів; Європейське агентство з питань притулку – підтримка систем притулку	Підвищення ефективності управління міграційними процесами
---------------------------	--	---	---

Джерело: узагальнено автором на основі матеріалів Європейської комісії, OECD, UNHCR, наукових досліджень.

Таким чином, інструменти реалізації міграційної політики Європейського Союзу характеризуються багаторівневістю та значною диференціацією між державами-членами. Поєднання наднаціональних рамок із національними практиками дозволяє ЄС адаптувати міграційну політику до різних соціально-економічних умов, однак водночас зумовлює нерівномірний вплив міграційних процесів на країни походження мігрантів. Для України ці інструменти визначають масштаби трудової та вимушеної міграції, умови перебування громадян у країнах ЄС та перспективи їх інтеграції або повернення, що робить їх аналіз важливим елементом оцінки соціально-економічних наслідків міграційної політики ЄС.

В цілому інструменти та механізми реалізації міграційної політики ЄС формують складну та багаторівневу систему управління міграційними процесами. Їх поєднання забезпечує гнучкість реагування на економічні потреби та гуманітарні виклики, але водночас створює нерівномірний вплив на країни походження мігрантів. Для України ці інструменти є ключовими зовнішніми чинниками соціально-економічного розвитку, оскільки визначають масштаби трудової та вимушеної міграції, умови перебування громадян у ЄС та перспективи їх інтеграції або повернення. Саме тому аналіз практичного функціонування цих механізмів є необхідною передумовою для оцінки впливу міграційної політики ЄС на соціально-економічний розвиток України, що буде здійснено в наступних розділах роботи.

1.3. Теоретичні підходи до оцінки впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн-реципієнтів і країн-донорів

У сучасній економічній науці міжнародна міграція розглядається як складне багатовимірне явище, що впливає на ключові параметри соціально-економічного розвитку як країн-реципієнтів, так і країн-донорів робочої сили. Її вплив не обмежується лише переміщенням населення, а охоплює трансформацію ринків праці, зміну якісних характеристик людського капіталу, демографічну динаміку та довгострокові траєкторії економічного зростання. Саме тому в наукових дослідженнях сформувався широкий спектр теоретичних підходів до оцінки наслідків міграційних процесів.

Одним із базових напрямів аналізу є теорія ринку праці, відповідно до якої міграція розглядається як механізм перерозподілу трудових ресурсів між країнами та регіонами. У межах цього підходу мігранти виступають або як доповнення до національної робочої сили, або як потенційні конкуренти для місцевих працівників. Для країн-реципієнтів міграція може сприяти зниженню дефіциту робочої сили, стримуванню зростання заробітних плат у низькокваліфікованих секторах та підвищенню гнучкості ринку праці (Bořjas, 2014). Водночас у короткостроковій перспективі можливе посилення конкуренції за робочі місця, що інколи використовується в політичних дискусіях як аргумент проти міграції.

Для країн-донорів робочої сили вплив міграції на ринок праці має амбівалентний характер. З одного боку, еміграція може зменшувати безробіття та знижувати соціальну напругу, особливо в умовах структурних дисбалансів зайнятості. З іншого боку, масовий відтік працездатного населення, особливо молоді та кваліфікованих фахівців, призводить до звуження внутрішнього ринку праці, дефіциту кадрів у ключових секторах та зниження потенціалу економічного розвитку (Лібанова, 2019). Таким

чином, ринок праці є одним із ключових каналів, через які міграція впливає на соціально-економічну стабільність країн походження.

Важливе місце в теоретичному аналізі посідає концепція людського капіталу, яка розглядає міграцію як процес перерозподілу знань, навичок і компетенцій між країнами. У межах цієї концепції традиційно використовується поняття «відпливу мізків» (*brain drain*), що описує еміграцію висококваліфікованих кадрів із країн-донорів до економічно розвиненіших держав. Для країн-реципієнтів це означає підвищення інноваційного потенціалу, продуктивності праці та конкурентоспроможності економіки (OECD, 2023).

Для країн-донорів «відплив мізків» створює суттєві довгострокові ризики, пов'язані зі зниженням якості людського капіталу, втратою інвестицій у освіту та послабленням науково-технологічного потенціалу. Українські дослідники підкреслюють, що для економік перехідного типу ці процеси можуть набувати системного характеру, поглиблюючи залежність від зовнішніх центрів економічного зростання (Малиновська, 2020). Водночас сучасні теорії також враховують ефект «циркуляції мізків» (*brain circulation*), за якого міграція може сприяти поверненню знань і капіталу до країни походження за умови сприятливої інституційної політики.

Окремий блок теоретичних підходів пов'язаний із демографічним аналізом міграційних процесів. Демографічна теорія розглядає міграцію як один із ключових компонентів відтворення населення поряд із народжуваністю та смертністю. Для країн-реципієнтів міграція часто виступає механізмом компенсації демографічного старіння та скорочення чисельності працездатного населення. Саме тому в багатьох розвинених країнах міграція розглядається як фактор підтримки демографічної рівноваги та фінансової стійкості пенсійних систем (UN DESA, 2024).

Для країн-донорів, навпаки, масова еміграція посилює процеси депопуляції, деформацію вікової структури та зростання демографічного

навантаження. У випадку України ці процеси мають особливо загрозливий характер, оскільки поєднуються з низьким рівнем народжуваності та високими втратами населення внаслідок війни. Демографічний підхід дозволяє оцінити міграцію не лише як економічне явище, а як фактор довгострокової національної стійкості.

Значне поширення в сучасних дослідженнях отримали макроекономічні підходи до оцінки впливу міграції на економічне зростання. У межах неокласичних і ендогенних моделей зростання міграція розглядається як фактор, що впливає на обсяг робочої сили, рівень заощаджень, інвестиційну активність та продуктивність праці. Для країн-реципієнтів міграція може стимулювати економічне зростання через розширення пропозиції праці та зростання споживчого попиту (World Bank, 2023).

Для країн-донорів важливу роль відіграє механізм грошових переказів мігрантів, які можуть виступати джерелом доходів домогосподарств, стимулювати споживання та зменшувати рівень бідності. Водночас у довгостроковій перспективі залежність від переказів може формувати структурні дисбаланси, знижувати мотивацію до розвитку внутрішнього виробництва та посилювати вразливість економіки до зовнішніх шоків.

З огляду на багатовимірний характер впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країн, доцільним є застосування комплексного аналітичного підходу, який дозволяє одночасно враховувати наслідки для країн-реципієнтів і країн-донорів робочої сили. Такий підхід передбачає виділення ключових каналів впливу міграції — ринку праці, людського капіталу, демографічної динаміки, економічного зростання, фіскально-інституційних та соціальних аспектів — і їх подальшу операціоналізацію через систему кількісних індикаторів. Узагальнену теоретико-методологічну матрицю впливу міграційних процесів на

соціально-економічний розвиток країн-реципієнтів і країн-донорів із визначенням відповідних каналів, наслідків та показників емпіричної оцінки наведено в додатку А.

Для оцінки впливу міграції на країни-реципієнти зазвичай використовуються показники рівня зайнятості та безробіття, середньої заробітної плати, участі мігрантів у ринку праці, динаміки валового внутрішнього продукту, продуктивності праці та фіскальних надходжень. Такі індикатори дозволяють оцінити роль міграції у формуванні економічного зростання, наповненні ринку праці та підтримці соціально-економічної стабільності.

Для країн-донорів робочої сили ключовими є показники чисельності та структури еміграції, рівня економічної активності населення, демографічного навантаження, обсягу грошових переказів мігрантів, валового внутрішнього продукту на душу населення, а також показники народжуваності та вікової структури населення. Саме ці індикатори дозволяють виявити довгострокові ризики, пов'язані з депопуляцією, скороченням людського капіталу та змінами у потенціалі соціально-економічного розвитку.

У сучасних наукових дослідженнях для узагальнення впливу міграційних процесів дедалі частіше застосовуються економіко-статистичні методи аналізу, зокрема кореляційний та регресійний аналіз. Кореляційний аналіз використовується для виявлення напряму та сили зв'язку між міграційними показниками та індикаторами соціально-економічного розвитку, тоді як регресійний аналіз дозволяє кількісно оцінити ступінь впливу міграційних факторів на результативні показники.

У межах даної роботи кореляційно-регресійний аналіз застосовується для оцінки впливу міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України як країни-донора робочої сили. Як факторні змінні використовуються показники, що характеризують

масштаби та інтенсивність міграційних процесів (міграційні потоки, чисельність українських громадян з дозволами на проживання в країнах ЄС, обсяги грошових переказів), тоді як результативними змінними виступають ключові соціально-економічні та демографічні показники розвитку України.

Застосування кореляційно-регресійного підходу дозволяє не лише виявити статистично значущі взаємозв'язки між міграційними процесами та показниками розвитку, але й сформувати аналітичну основу для оцінки потенційних ризиків і вигод міграційної взаємодії України з Європейським Союзом у довгостроковій перспективі.

Таким чином, теоретичні підходи до оцінки впливу міграційних процесів демонструють їх складний і багатовекторний характер. Міграція одночасно може виступати джерелом економічних можливостей і фактором довгострокових ризиків, особливо для країн-донорів робочої сили. Застосування комплексного підходу до аналізу впливу міграції створює методологічне підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження соціально-економічних наслідків міграційної політики Європейського Союзу для України, що буде здійснено в аналітичному розділі роботи.

Висновки до розділу 1

У першому розділі бакалаврської роботи сформовано теоретико-методологічні засади дослідження міграційної політики Європейського Союзу та її впливу на соціально-економічний розвиток країн-реципієнтів і країн-донорів, зокрема України. Проведений аналіз дозволив систематизувати ключові наукові підходи, інструменти та механізми міграційного управління, а також визначити основні канали впливу міграційних процесів на економічну й соціальну динаміку держав.

У підпункті 1.1 розкрито сутність та еволюцію міграційної політики Європейського Союзу, яка формувалася поступово — від переважно національного регулювання до багаторівневої наднаціональної моделі управління міграційними процесами. Обґрунтовано, що сучасна міграційна політика ЄС має комплексний характер і поєднує економічні, соціальні, безпекові та гуманітарні підходи. Така багатовимірність зумовлює її значний вплив не лише на внутрішній розвиток держав-членів ЄС, а й на соціально-економічні процеси в країнах походження мігрантів.

У підпункті 1.2 проаналізовано основні інструменти та механізми реалізації міграційної політики ЄС, зокрема у сферах трудової міграції, міжнародного та тимчасового захисту, а також інтеграції мігрантів. Встановлено, що поєднання наднаціональних правових рамок із національними практиками держав-членів забезпечує гнучкість міграційної політики ЄС, але водночас зумовлює її фрагментарність і нерівномірність соціально-економічних наслідків. Для України ці інструменти визначають умови доступу громадян до ринків праці ЄС, масштаби вимушеної міграції та перспективи довгострокової інтеграції або повернення мігрантів.

У підпункті 1.3 узагальнено теоретичні підходи до оцінки впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток через призму ринку праці, людського капіталу, демографічних змін, економічного зростання та фінансово-інституційних аспектів. Обґрунтовано асиметричний характер наслідків міжнародної міграції для країн-реципієнтів і країн-донорів: у той час як для приймаючих країн міграція часто виступає чинником підтримки економічної динаміки та демографічної стабільності, для країн походження вона пов'язана з довгостроковими ризиками втрати людського капіталу, депопуляції та структурних дисбалансів розвитку. Запропонована система кількісних індикаторів створює методологічну основу для подальшої емпіричної оцінки зазначених процесів.

Отже, результати теоретичного аналізу підтверджують, що вплив міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України є багатоканальним і потребує комплексного дослідження з використанням статистичних та аналітичних методів. Сформовані в розділі 1 теоретичні положення та методологічні підходи слугують підґрунтям для проведення аналітичного дослідження міграційних процесів між Україною та ЄС, а також оцінки їх соціально-економічних наслідків, що буде здійснено в другому розділі роботи.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

2.1. Сучасні тенденції міграційних процесів між Україною та країнами Європейського Союзу

Міграційні процеси між Україною та країнами Європейського Союзу упродовж останніх десятиліть зазнали суттєвої еволюції як за масштабами, так і за структурними характеристиками. Якщо до початку повномасштабної війни міграційна взаємодія Україна–ЄС формувалася переважно під впливом економічних чинників і мала характер трудової мобільності, то з 2022 року визначальним елементом стала вимушена міграція, зумовлена безпековими ризиками. Така трансформація істотно змінила динаміку та соціально-економічний зміст міграційних потоків.

Таблиця 2.1 відображає еволюцію міграційних процесів між Україною та країнами Європейського Союзу за основними етапами, типами міграції та структурними характеристиками потоків. Запропонований підхід дозволяє простежити трансформацію міграційної моделі від переважно трудової та циркулярної до змішаної, у якій значну роль відіграє вимушена міграція. Виокремлення ключових кількісних індикаторів і джерел статистичних даних створює основу для подальшого графічного та економіко-статистичного аналізу тенденцій міграції Україна–ЄС.

У довоєнний та передвоєнний періоди трудова міграція була основною формою переміщення українських громадян до країн ЄС. Її масштаби зростали на тлі значних міждержавних відмінностей у рівнях заробітної плати, зайнятості та соціального забезпечення, а також унаслідок поступового спрощення режимів мобільності між Україною та ЄС (OECD, 2023). Ключовим кількісним індикатором цього етапу є обсяг виданих громадянам України перших дозволів на проживання в країнах ЄС, який

відображає як інтенсивність міграційних потоків, так і їх часову структуру (Eurostat, 2024).

Таблиця 2.1

Еволюція міграційних процесів між Україною та країнами Європейського Союзу

Етап міграційних процесів	Домінуючий тип міграції	Ключові кількісні індикатори	Структурні характеристики потоків	Основні країни призначення
До 2014 р.	Переважно трудова	Чисельність трудових мігрантів; перші дозволи на проживання	Короткострокова, циркулярна міграція; переважно чоловіки працездатного віку	Польща, Чехія, Італія, Іспанія
2014–2021 рр.	Трудова (з елементами вимушеної)	Кількість перших дозволів на проживання; тривалість дозволів; грошові перекази (% ВВП)	Зростання тривалості перебування; поступове зростання частки жінок	Польща (домінуюча частка), Чехія, Німеччина, Італія
2022–2023 рр.	Вимушена міграція	Кількість осіб під тимчасовим захистом; приріст мігрантів	Домінування жінок і дітей; низька участь у ринку праці на початковому етапі	Польща, Німеччина, Чехія
2024–2025 рр.	Змішана (вимушена + економічна)	Кількість осіб під тимчасовим захистом; частка зайнятих серед мігрантів	Поступова економічна інтеграція; зростання довгострокових намірів перебування	Німеччина, Польща, Чехія, Іспанія
Сучасний етап (узагальнення)	Змішана модель	Міграційне сальдо; демографічні втрати; перекази	Трансформація структури міграції; ризики втрати людського капіталу	Країни ЄС із місткими ринками праці

Джерело: узагальнено автором на основі даних Eurostat, World Bank, UNHCR, OECD, UN DESA.

За узагальненням Eurostat, у 2013–2021 роках українцям у ЄС було видано 5,1 млн перших дозволів на проживання, при цьому значна частина була короткостроковою (менше 12 місяців), а домінуючу роль відігравала Польща. Наприкінці 2021 року 1,569 мільйона громадян України мали посвідку на проживання в одній з держав-членів ЄС (див. рис. Б.1 додатку

Б). З них 1,2 мільйона мали дозвіл на проживання тривалістю не менше 12 місяців (див. таблицю В.1 додатку В).

Рис.2.1. Кількість дозволів на проживання в країнах ЄС, видані українцям, 2015-2024 рр.

Джерело: розраховано автором на основі даних Eurostat

Аналіз довоєнної трудової міграції свідчить про високу географічну концентрацію потоків. Провідну роль у прийомі українських трудових мігрантів відігравали країни Центральної Європи, насамперед Польща, що була зумовлена близькістю ринків праці, культурною та мовною спорідненістю, а також наявністю спрощених процедур працевлаштування (European Commission, 2023). За даними Eurostat, частка Польщі становила 83,5% у загальній кількості перших дозволів, виданих українцям у ЄС у 2013–2021 рр., що вказує на роль Польщі як ключового «вузла» української трудової мобільності в ЄС.

Водночас для цього періоду характерною була циркулярність міграції, коли значна частина мігрантів перебувала в ЄС тимчасово, зберігаючи соціально-економічні зв'язки з Україною.

Починаючи з 2022 року, міграційні процеси між Україною та ЄС набули якісно нового змісту. Масове переміщення населення зумовило формування масштабного сегмента вимушеної міграції, яка регулюється в

ЄС через механізм тимчасового захисту. На відміну від трудової міграції, вимушене переміщення характеризується іншою мотивацією, соціально-демографічним складом та економічними наслідками (UNHCR, 2024). У структурі цих потоків домінують жінки, діти та особи похилого віку, що обмежує можливості їх повноцінної участі в ринку праці у короткостроковій перспективі.

Географічний розподіл вимушених мігрантів у межах ЄС є нерівномірним і концентрується в обмеженій кількості країн, які поєднують розвинені системи соціального захисту з відносно місткими ринками праці. В аналітичній частині роботи ця особливість доцільно оцінюється не лише за абсолютною кількістю осіб під тимчасовим захистом, а й за відносними показниками — зокрема кількістю мігрантів на 1 000 населення країни перебування (Eurostat, 2025). Такий підхід дозволяє виявити диференціацію міграційного навантаження між країнами ЄС (рис.2.2, рис.В.1. додатку В).

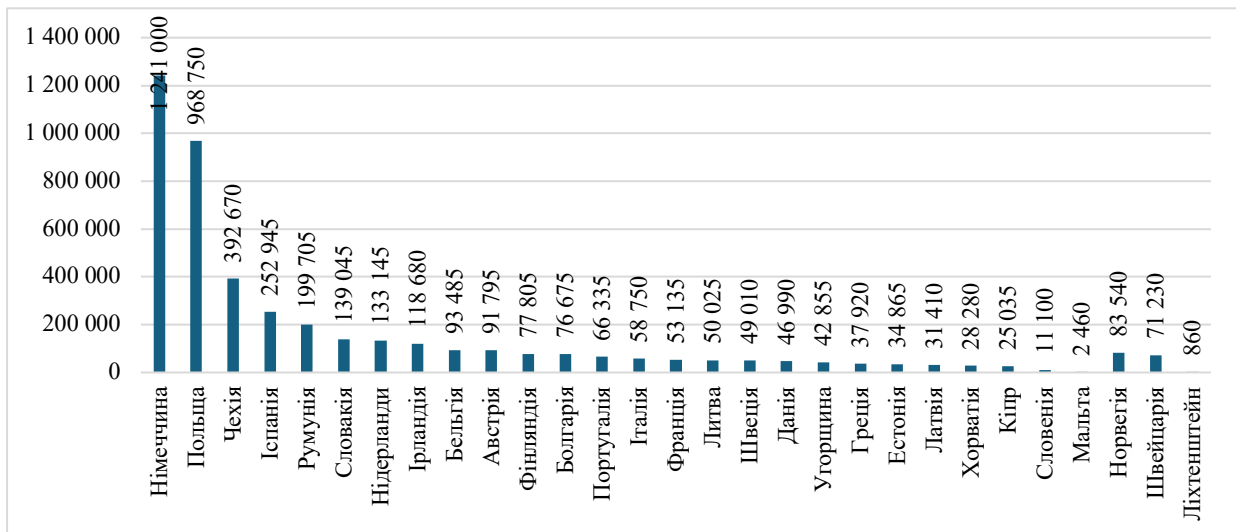

Рис.2.2. Громадяни України, які перебувають під тимчасовим захистом за країнами європейського регіону (2025 р.)

Джерело: побудовано автором за даними Eurostat (Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics)

За даними Eurostat, станом на кінець травня 2025 р. найбільша концентрація громадян України, які перебували під тимчасовим захистом у Європейському Союзі, спостерігалася в Німеччині, Польщі та Чехії. Частка Німеччини становила близько 27,9 % від загальної чисельності українців під тимчасовим захистом у ЄС, Польщі — 23,1 %, Чехії — 8,7 %. Сукупно ці три країни акумулювали понад 59 % усіх українських мігрантів, охоплених механізмом тимчасового захисту в ЄС. Така структура розподілу свідчить про високу географічну концентрацію вимушеної міграції та формування обмеженого кола основних країн призначення. Домінування зазначених держав зумовлене поєднанням містких ринків праці, відносно сприятливих умов соціального забезпечення, а також наявністю інституційного досвіду прийому та інтеграції громадян України в попередні періоди міграційної взаємодії.

Порівняння географічної структури розміщення громадян України під тимчасовим захистом за статевою ознакою свідчить про загальну подібність просторових моделей міграції чоловіків і жінок, водночас із наявністю низки суттєвих відмінностей (рис. 2.3–2.4). В обох групах домінуючими країнами перебування залишаються Німеччина, Польща та Чехія, на які припадає понад 60 % загальної чисельності українських мігрантів відповідної статі.

Структура розміщення жінок загалом є подібною, однак відзначається ще більшою концентрацією в основних країнах-реципієнтах. Частка жінок у Німеччині сягає 29 %, у Польщі — 24 %, у Чехії — 9 %. Водночас у жіночій структурі дещо вищою є присутність у країнах із розвиненими системами соціального захисту та підтримки сімей, що зумовлено переважанням серед жінок осіб із дітьми та осіб, які не залучені до ринку праці на початковому етапі перебування.

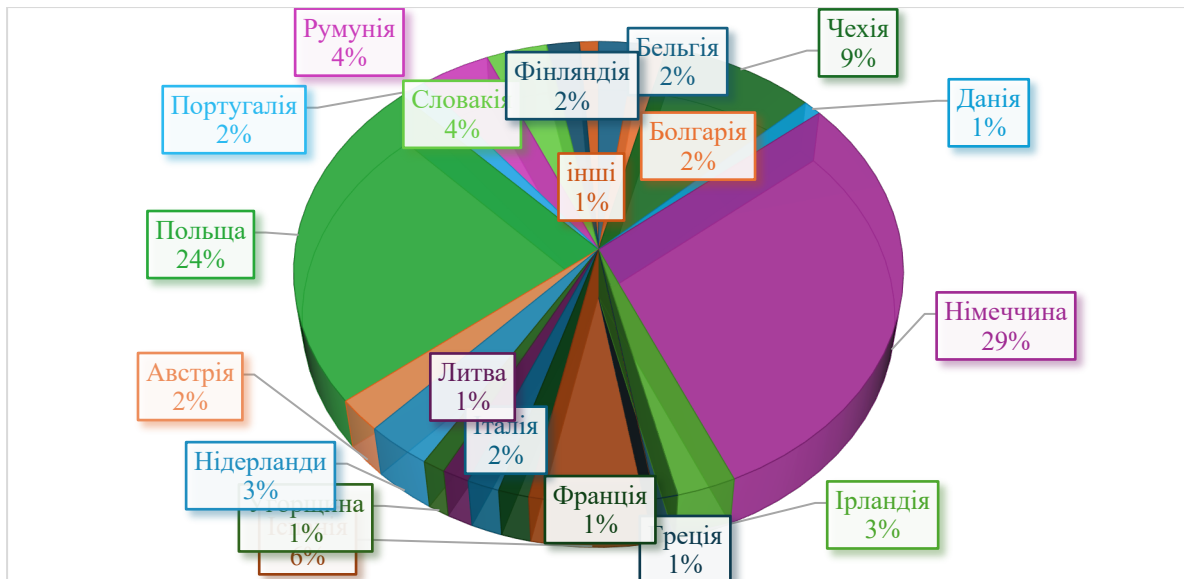

Рис.2.3. Громадянки України, які перебувають під тимчасовим захистом за країнами ЄС (2025 р.)

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними Eurostat

Для чоловіків характерна дещо вища концентрація в країнах із місткими ринками праці та розвиненим промисловим і сервісним секторами. Зокрема, частка чоловіків у Німеччині становить близько 28 %, у Польщі — 23 %, у Чехії — 10 %. Помітні також частки Іспанії та Румунії (по 6 %), що може свідчити про орієнтацію чоловічої частини вимушених мігрантів на країни з ширшими можливостями працевлаштування та швидшою економічною інтеграцією.

Таким чином, порівняльний аналіз свідчить, що чоловіча структура вимушеної міграції є відносно більш економічно орієнтованою, тоді як жіноча — більш соціально орієнтованою, що відображає відмінності в мотивації, складі домогосподарств та потенціалі участі в ринку праці. Виявлені структурні відмінності мають важливе значення для оцінки соціально-економічних наслідків вимушеної міграції та формують аналітичну основу для подальшого дослідження впливу міграційних процесів на ринок праці, демографічну динаміку та економічну безпеку України.

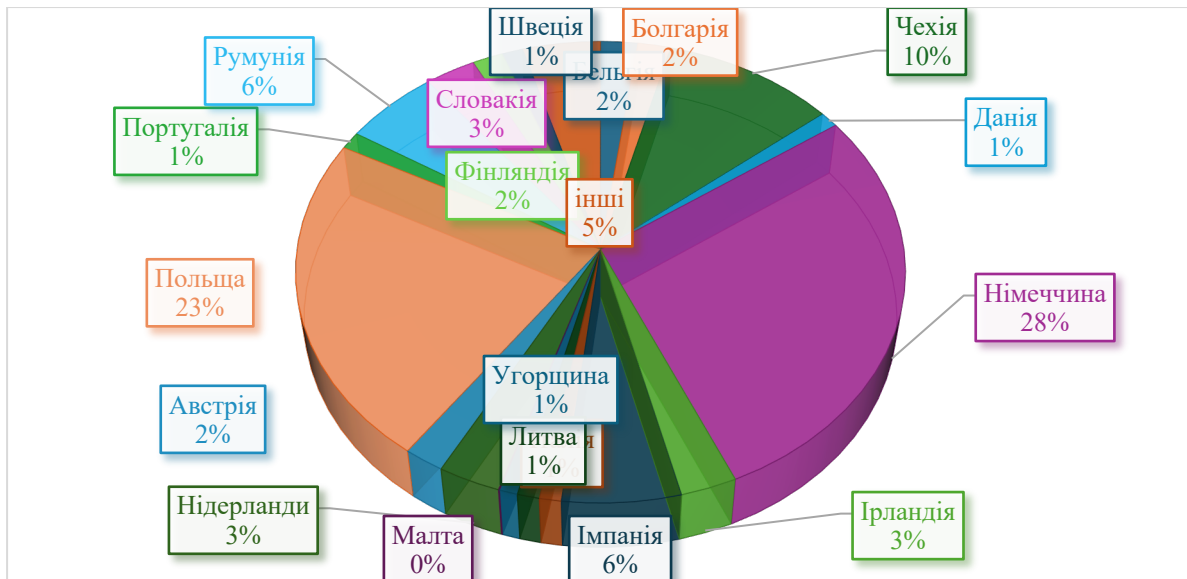

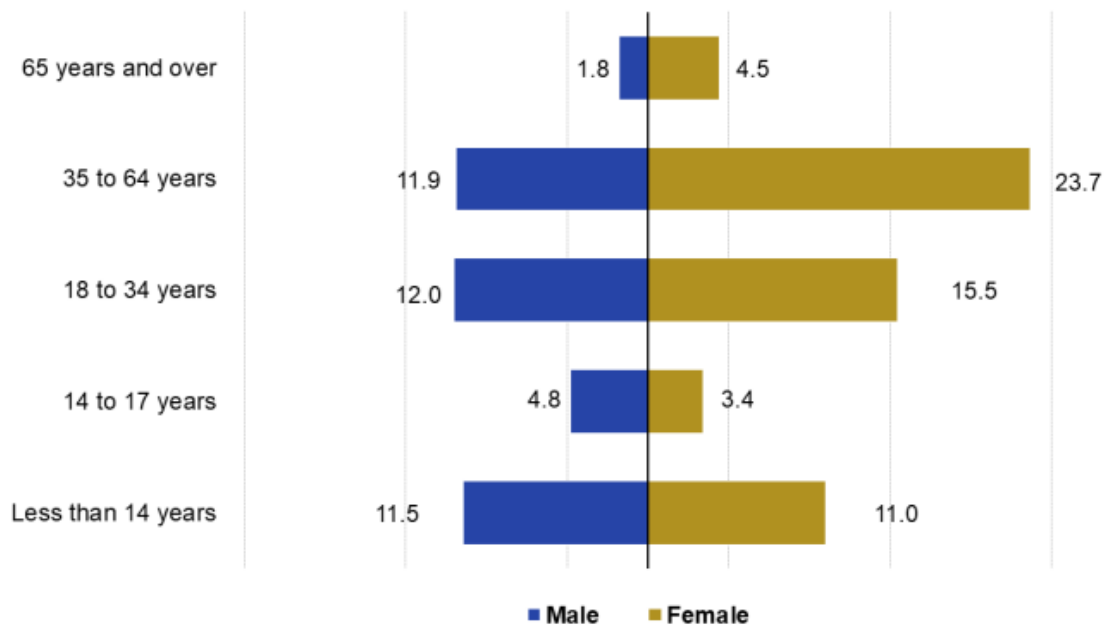
Рис.2.4. Громадяни України, які перебувають під тимчасовим захистом за країнами ЄС (2025 р.)

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними Eurostat

Важливим аналітичним результатом є виявлення структурного зсуву в моделі міграційної взаємодії Україна–ЄС. Якщо до 2022 року ключовим кількісним виміром міграції були дозволи на проживання та зайнятість, то в сучасних умовах визначальним індикатором стала чисельність осіб, охоплених тимчасовим захистом. Це ускладнює пряме порівняння довоєнного та воєнного періодів, однак дозволяє виділити етапи еволюції міграційних процесів і простежити зміну їх соціально-економічного змісту (World Bank, 2024).

Станом на кінець листопада 2025 року структура осіб, які перебували під тимчасовим захистом, характеризувалася домінуванням дорослих жінок, частка яких становила 43,6%, при цьому понад половину з них (54,3%) склали особи вікової групи 35–64 роки. Частка неповнолітніх осіб наближалася до третини загальної кількості (30,7%), тоді як дорослі чоловіки становили дещо більше чверті (25,7%). У віковій групі до 18 років співвідношення між хлопчиками та дівчатками було відносно збалансованим і становило відповідно 16,3% та 14,4% від загальної чисельності осіб під тимчасовим захистом (рис. 2.5).

Structure of beneficiaries of temporary protection by age and sex, EU, end of November 2025 (%)

Note:

EU total excluding: France - data for minors generally not included.

Luxembourg: data for November 2025 are not available.

EU aggregate for November 2025 estimated by using latest available Luxembourgish data at the end of August 2025

Source: Eurostat (migr_asypsm)

eurostat

Рис.2.5. Структура бенефіціарів тимчасового захисту за віком та статтю, ЄС, кінець листопада 2025 року, (%)

Окремим кількісним маркером інтенсивності трудової міграції, особливо у довоєнний період, є обсяг грошових переказів мігрантів. Для України вони відігравали важливу роль у підтримці доходів домогосподарств, згладжуванні макроекономічних дисбалансів і формуванні внутрішнього споживчого попиту (World Bank, 2024). У розділі 2 ці показники доцільно використовувати як один із каналів оцінки економічного впливу міграції поряд із показниками ринку праці та демографічної динаміки.

Рис. 2.6. Динаміка грошових переказів до України та їх частка у ВВП країни, 2001-2024 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними World Bank

Таким чином, сучасні міграційні процеси між Україною та країнами Європейського Союзу характеризуються поєднанням двох різних за економічною природою форм — трудової та вимушеної міграції. Їх еволюція супроводжується зміною масштабів, географічної структури та соціально-демографічного складу мігрантів, що зумовлює різноспрямований вплив на соціально-економічний розвиток України. Виявлені тенденції формують аналітичну основу для подальшої кількісної оцінки впливу міграційної політики ЄС на ключові макроекономічні та демографічні показники України, що буде здійснено в наступних підпунктах розділу.

2.2. Вплив міграційної політики ЄС на соціально-економічні показники розвитку України

Міграційна політика Європейського Союзу впродовж останніх десятиліть стала одним із ключових зовнішніх чинників, що визначають соціально-економічну динаміку України. Лібералізація режимів

мобільності, формування спільного європейського ринку праці, укладання угод про спрощення пересування робочої сили, а з 2022 року — запровадження механізму тимчасового захисту для громадян України суттєво змінили масштаби, структуру та мотивацію міграційних потоків. На відміну від довоєнного періоду, коли домінувала переважно трудова та циркулярна міграція, після 2022 року міграційні процеси набули масового й довготривалого характеру, що посилило їхній вплив на демографічні та соціально-економічні параметри розвитку України (European Commission, 2024).

Таблиця 2.2

Демографічні показники України в умовах посилення міграції до ЄС

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Чисельність населення, млн осіб	45079,05	44835,87	44524,16	44073,12	38024,41	35705
Частка населення віком 15–64 роки, %	67,9	67,6	67,5	67,3	67,1	67,3
Демографічне навантаження, %	47,25	47,88	48,22	48,54	48,93	48,92
Середній вік населення	40,2	40,5	40,8	41,1	41,5	42,1
Частка осіб віком 65+ у загальній чисельності, %	17,1	17,4	17,9	18,6	19	22
Загальний коефіцієнт народжуваності	1,22	1,21	1,15	0,9	0,98	0,9
Рівень безробіття, %	8,19	9,48	9,83	18,5	17,4	14,3

Джерело: розраховано та узагальнено автором на основі даних World Bank, OECD, UN DESA.

Статистичні дані за 2019–2024 роки засвідчують, що після 2022 року демографічні процеси в Україні зазнали якісного перелому. Якщо у 2019–2021 роках скорочення чисельності населення відбувалося поступово — з 45,1 до 44,5 млн осіб, що відповідало довгостроковим депопуляційним тенденціям, то з 2022 року фіксується різке зменшення чисельності населення — до 38,0 млн осіб у 2023 році та до 35,7 млн осіб у 2024 році.

Такий масштаб скорочення не може бути пояснений виключно природним рухом населення та свідчить про вирішальну роль зовнішньої міграції, передусім до країн Європейського Союзу.

Особливістю цього періоду є те, що міграційні втрати мають не лише кількісний, а й якісний характер. Відтік населення відбувається переважно за рахунок осіб працездатного віку, що формує довгострокові ризики для відтворення трудового потенціалу та економічного зростання.

Частка населення віком 15–64 роки у 2019–2024 роках залишається відносно стабільною — на рівні 67–68%. У 2024 році цей показник становив 67,3%. Проте така стабільність є радше формальною та не відображає реальних змін у структурі ринку праці. Значна частина осіб працездатного віку фактично вибула з національного економічного простору, перебуваючи за кордоном, але статистично залишається у демографічній структурі населення.

Це формує явище прихованого скорочення трудового потенціалу, яке проявляється у дефіциті робочої сили, особливо у галузях, що потребують фізичної присутності працівників — промисловості, будівництві, транспорті, охороні здоров'я та освіті. У довгостроковій перспективі така ситуація ускладнює реалізацію програм відновлення економіки та інфраструктури України.

Динаміка рівня безробіття підтверджує структурний характер трансформацій ринку праці. У 2019–2021 роках рівень безробіття в Україні залишався відносно стабільним і коливався в межах 8,2–9,8%, що відповідало докризовому стану економіки. У 2022 році цей показник різко зріс до 18,5%, відображаючи шоківий вплив війни, руйнування виробничого потенціалу та масову дезорганізацію зайнятості.

У 2023–2024 роках спостерігається поступове зниження рівня безробіття — до 17,4% та 14,3% відповідно. Водночас це зниження не слід розглядати виключно як ознаку стабілізації ринку праці. Воно значною

мірою зумовлене скороченням пропозиції робочої сили через зовнішню міграцію, а не повноцінним відновленням економічної активності та створенням нових робочих місць.

Зростання демографічного навантаження є ще одним важливим наслідком міграційних процесів. У 2019–2024 роках цей показник зріс з 47,25% до 48,92%, що означає збільшення кількості осіб непрацездатного віку на кожні 100 осіб працездатного населення. Поєднання зростаючого демографічного навантаження з відтоком працездатного населення посилює тиск на пенсійну систему, систему соціального захисту та державні фінанси загалом.

У контексті міграційної політики ЄС це означає, що короткострокові вигоди від зменшення внутрішнього безробіття можуть супроводжуватися довгостроковими фіскальними ризиками, пов'язаними зі зменшенням бази платників податків та зростанням соціальних витрат.

Процеси старіння населення в Україні значно прискорилися в аналізованій період. Середній вік населення зріс з 40,2 року у 2019 році до 42,1 року у 2024 році, а частка осіб віком 65 років і старше збільшилася з 17,1% до 22%. Така динаміка відображає глибокі структурні зміни у віковій піраміді населення.

Міграція до країн ЄС, яка переважно охоплює молодь та осіб середнього віку, посилює ці процеси, залишаючи в Україні відносно більшу частку населення старших вікових груп. Це створює додаткові виклики для ринку праці, системи охорони здоров'я та соціального забезпечення.

Особливо критичною є динаміка загального коефіцієнта народжуваності. Якщо у 2019–2021 роках він знижувався поступово (з 1,22 до 1,15), то у 2022 році відбулося різке падіння до 0,9. Незначне підвищення до 0,98 у 2023 році не змінило загальної негативної тенденції, і у 2024 році показник знову знизився до 0,9. Значення, суттєво нижчі за рівень простого відтворення населення, у поєднанні з міграційним відтоком жінок

репродуктивного віку формують серйозні довгострокові ризики для демографічного відновлення країни.

Отже, вплив міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України має системний і багатовимірний характер. Масштабний відтік населення після 2022 року зумовив скорочення трудового потенціалу, прискорення процесів старіння, зростання демографічного навантаження та поглиблення депопуляційних тенденцій. Водночас міграція частково пом'якшує напруження на ринку праці та підтримує доходи окремих домогосподарств, що формує суперечливий баланс короткострокових вигод і довгострокових ризиків.

З метою кількісної оцінки впливу міграційних процесів, зокрема грошових переказів трудових мігрантів з країн Європейського Союзу, на економічний розвиток України у роботі проведено кореляційно-регресійний аналіз (регресійну статистику наведено у Додатку Г). Вибір ВВП на душу населення як результативного показника зумовлений його узагальнюючим характером та здатністю відображати зміну рівня добробуту населення під впливом зовнішніх фінансових надходжень.

Отримана модель має вигляд:

$$GDP_{pc} = \beta_0 + \beta_1 \cdot Remittances + \varepsilon$$

де:

- GDP_{pc} — ВВП на душу населення, дол. США;
- $Remittances$ — грошові перекази в Україну, млн дол. США.

Отримані результати регресійного аналізу підтверджують статистично значущий позитивний вплив грошових переказів на ВВП на душу населення України. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,727$ означає, що 72,7 % варіації рівня ВВП на душу населення пояснюється змінами обсягів грошових переказів.

Коефіцієнт регресії β_1 є додатним і статистично значущим ($p < 0,001$), що свідчить про те, що збільшення грошових переказів з-за кордону супроводжується зростанням економічного добробуту населення України. Це підтверджує гіпотезу про важливу роль міграційної політики ЄС, яка сприяє легалізації зайнятості українських мігрантів та формуванню стабільних фінансових потоків в українську економіку.

З метою оцінки впливу трудової міграції на функціонування внутрішнього ринку праці України у роботі побудовано кореляційно-регресійну модель, у якій грошові перекази трудових мігрантів використано як проксі-показник інтенсивності трудової міграції (регресійну статистику наведено у Додатку Г). Аналіз зосереджено на виявленні залежності між обсягами грошових переказів та часткою зайнятого населення, що дозволяє оцінити трансформаційний вплив міграційних процесів на структуру зайнятості в Україні.

Отримана модель має вигляд:

$$Emp_t = \beta_0 + \beta_1 \cdot Remit_t + \varepsilon_t$$

де:

- Emp_t — частка зайнятих у населенні, %;
- $Remit_t$ — грошові перекази, % ВВП.

Результати регресійного аналізу свідчать про статистично значущий негативний вплив частки грошових переказів у ВВП на частку зайнятого населення в Україні. Значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,152$ означає, що близько 15,2 % варіації показника зайнятості пояснюється змінами масштабів трудової міграції.

Оцінений коефіцієнт $\beta_1 = -0,10$ свідчить про те, що збільшення грошових переказів на 1 відсотковий пункт ВВП супроводжується зниженням частки зайнятих у населенні в середньому на 0,1 в.п. Це підтверджує гіпотезу про те, що активізація трудової міграції призводить до звуження внутрішнього ринку праці та зменшення пропозиції робочої

сили в Україні. Міграційна політика Європейського Союзу, яка сприяє залученню українських працівників до ринків праці країн ЄС, водночас формує ризики скорочення зайнятості всередині країни та втрати частини трудового потенціалу.

Для оцінки впливу міграційної політики Європейського Союзу на демографічні процеси в Україні побудовано кореляційно-регресійну модель, у межах якої як факторну змінну використано кількість посвідок на проживання, виданих громадянам України в країнах ЄС, що відображає масштаби легальної міграції та інституційної інтеграції українців у європейський простір (регресійну статистику наведено у Додатку Г).

Результативною змінною обрано загальний коефіцієнт народжуваності в Україні.

Отримана модель має вигляд:

$$TFR_t = \alpha + \beta \cdot RP_t + \varepsilon_t$$

де:

- TFR_t — загальний коефіцієнт народжуваності в Україні у році t ;
- RP_t — кількість посвідок на проживання, виданих громадянам України в країнах ЄС у році t ;
- α — константа;
- β — параметр впливу міграційної змінної;
- ε_t — випадкова похибка.

Оцінений коефіцієнт регресії $\beta = -7,61 \cdot 10^{-7}$ є статистично значущим на рівні 1%, що свідчить про наявність суттєвого зворотного впливу міграційних процесів, індукованих політикою ЄС, на рівень народжуваності в Україні. Економіко-демографічна інтерпретація параметра полягає в тому, що збільшення кількості посвідок на проживання, виданих громадянам України в країнах ЄС, на 1 млн осіб супроводжується зниженням загального коефіцієнта народжуваності приблизно на 0,76 дитини на одну жінку, за інших рівних умов.

Отримане значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,758$) свідчить, що майже 76% варіації рівня народжуваності в Україні пояснюється змінами масштабів міграції до ЄС, що підтверджує високу пояснювальну здатність моделі. Значення критерію Дарбіна–Уотсона ($DW = 2,30$) вказує на відсутність автокореляції залишків.

Виявлений негативний зв'язок підтверджує гіпотезу про демографічні наслідки міграційної політики ЄС для України та може бути пояснений такими чинниками, як скорочення чисельності жінок репродуктивного віку в країні походження, відтермінування народжень у період міграції, а також трансформація репродуктивних моделей під впливом соціально-економічних умов країн перебування.

2.3. Оцінка позитивних ефектів та ризиків міграційної взаємодії України з ЄС

Міграційна взаємодія України з Європейським Союзом упродовж останніх десятиліть перетворилася на один із ключових чинників соціально-економічної трансформації держави. На відміну від попередніх етапів, коли міжнародна міграція розглядалася переважно як демографічне або гуманітарне явище, сучасні міграційні процеси між Україною та ЄС мають комплексний характер і безпосередньо впливають на економічну динаміку, ринок праці, соціальну структуру населення та довгострокові параметри економічної безпеки.

У цьому контексті особливої актуальності набуває оцінка як позитивних ефектів, так і ризиків міграційної взаємодії, що дозволяє сформулювати збалансоване бачення її ролі у соціально-економічному розвитку України.

Одним із найбільш відчутних позитивних ефектів міграційної взаємодії України з ЄС є фінансові надходження у вигляді грошових

переказів трудових мігрантів, які відіграють стабілізаційну роль в економіці України. За даними Світового банку, обсяг приватних грошових переказів в Україну упродовж 2015–2021 рр. коливався в межах 8–12 % ВВП, що істотно перевищує обсяги прямих іноземних інвестицій у відповідні роки (World Bank, 2023).

Грошові перекази сприяють:

- підтримці платоспроможного попиту домогосподарств;
- зменшенню рівня бідності;
- стабілізації валютного ринку;
- формуванню додаткових джерел фінансування споживчих і інвестиційних витрат.

Емпіричні результати кореляційно-регресійного аналізу, наведені у підрозділі 2.2, підтверджують позитивний статистично значущий вплив грошових переказів з ЄС на ВВП на душу населення України, що свідчить про їх роль як зовнішнього чинника економічної підтримки в умовах структурних дисбалансів та кризових шоків.

Окрім фінансового ефекту, міграційна взаємодія з ЄС формує людський та соціальний капітал, зокрема через:

- набуття трудових навичок і професійних компетенцій;
- адаптацію до європейських стандартів праці;
- поширення підприємницьких і управлінських практик;
- трансфер соціальних норм і моделей економічної поведінки.

Дослідження Міжнародної організації праці свідчать, що повернення мігрантів або збереження транснаціональних трудових зв'язків може позитивно впливати на продуктивність праці та інституційну модернізацію економіки країни походження (ILO, 2022).

Поряд із позитивними ефектами, міграційна взаємодія України з ЄС супроводжується суттєвими ризиками, які мають довгостроковий характер

і безпосередньо впливають на демографічну та економічну безпеку держави.

Найбільш критичним ризиком є скорочення чисельності та деформація вікової структури населення. За даними Державної служби статистики України та Eurostat, основну частку мігрантів до ЄС становлять особи працездатного віку, зокрема жінки репродуктивного віку, що посилює демографічне старіння та знижує відтворювальний потенціал країни (Держстат України, 2024; Eurostat, 2024).

Результати побудованої у підрозділі 2.2 регресійної моделі засвідчили статистично значущий негативний вплив зростання кількості українців з правом проживання в ЄС на рівень народжуваності в Україні, що підтверджує наявність демографічних втрат, асоційованих із міграційними процесами.

Іншим важливим ризиком є втрата людського капіталу, зокрема у сферах:

- охорони здоров'я;
- освіти;
- інженерно-технічних спеціальностей;
- висококваліфікованих робітничих професій.

Такі процеси призводять до структурних дисбалансів на внутрішньому ринку праці, зростання дефіциту кадрів і зниження потенціалу економічного зростання у середньо- та довгостроковій перспективі (OECD, 2023).

У довгостроковому вимірі міграційна взаємодія України з ЄС формує амбівалентний ефект, поєднуючи короткострокові вигоди з довгостроковими структурними викликами.

З одного боку, збереження високих обсягів грошових переказів дозволяє пом'якшувати соціальні наслідки економічних криз і воєнних

потрясінь. З іншого боку, стійкий відтік працездатного населення створює загрози для:

- стійкості пенсійної системи;
- відтворення трудових ресурсів;
- інноваційного розвитку;
- регіональної збалансованості економіки.

За оцінками Світового банку, країни з тривалим негативним міграційним сальдо стикаються зі зниженням потенційних темпів економічного зростання на 0,3–0,6 в.п. щорічно у довгостроковій перспективі (World Bank, 2024). Систематизація вигод і ризиків міграційної взаємодії України з ЄС наведена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Позитивні ефекти та ризики міграційної взаємодії України з ЄС

Сфера впливу	Позитивні ефекти	Ризики та втрати
Економіка	Зростання доходів населення; стабілізація ВВП; валютні надходження	Зниження інвестиційного потенціалу; залежність від переказів
Ринок праці	Зменшення безробіття; підвищення мобільності	Дефіцит кадрів; структурні дисбаланси
Демографія	Тимчасове зниження соціальної напруги	Старіння населення; зниження народжуваності
Людський капітал	Трансфер знань і навичок	Витік кваліфікованих кадрів
Економічна безпека	Короткострокова стабілізація	Довгострокові системні ризики

Важливим чинником довгострокових ризиків міграційної взаємодії України з Європейським Союзом є інституційне закріплення українців у країнах перебування, яке посилюється поєднанням масштабів тимчасового захисту, доступу до ринку праці та систем соціальної підтримки. За даними

Eurostat, станом на кінець 2024 р. найбільшу кількість осіб під тимчасовим захистом прийняли Німеччина, Польща та Чехія, що зумовлює концентрацію українських мігрантів саме в цих країнах та формує передумови для їхнього тривалого проживання за кордоном (Eurostat, 2025).

Соціальні виплати та доступ до базових соціальних сервісів істотно підвищують економічну доцільність залишатися в країнах ЄС, особливо для домогосподарств із дітьми. Зокрема, у Німеччині базовий рівень грошової підтримки в межах програми Bürgergeld у 2024–2025 рр. становить 563 євро на місяць для одиноких дорослих, що у поєднанні з доступом до житлових програм, охорони здоров'я та освіти створює відносно стабільні умови підтвердженого проживання (BMAS, 2024; Bundesregierung, 2024). У Польщі з 2024 р. діє універсальна програма Family 800+, яка передбачає щомісячну допомогу у розмірі 800 злотих на кожну дитину віком до 18 років, що додатково стимулює залишатися сім'ям з дітьми (Government of Poland, 2024).

Окрім соціальної підтримки, ключову роль у формуванні ризику неповернення відіграє інтеграція українців у ринок праці країн перебування. За оцінками Інституту досліджень зайнятості (IAB), рівень зайнятості українських біженців у Німеччині у I кварталі 2024 р. сягнув близько 27 %, демонструючи стійку тенденцію до зростання (IAB, 2024). У Польщі, за результатами аналітичних оглядів і досліджень міжнародних організацій, рівень зайнятості українців оцінюється на рівні близько 60 %, що пояснюється відносно швидким доступом до ринку праці та високим попитом на робочу силу у сферах промисловості, логістики та послуг (ICMPD, 2025).

У Чехії, яка є однією з країн з найвищою кількістю осіб під тимчасовим захистом у розрахунку на душу населення, державна політика поступово трансформується від короткострокових інструментів підтримки до більш довгострокових механізмів інтеграції, що також підвищує

імовірність тривалого перебування українців у країні (Eurostat, 2025; MPSV, 2024).

Таким чином, сприятливі умови перебування в окремих країнах ЄС — поєднання соціальних виплат, доступу до ринку праці та інституційної підтримки інтеграції — формують додаткові стимули для тривалого проживання українців за кордоном, особливо серед економічно активного населення та сімей з дітьми. Це, своєю чергою, посилює ризики для України, пов'язані зі скороченням трудового потенціалу, поглибленням демографічного старіння та ускладненням процесів післявоєнного соціально-економічного відновлення (OECD, 2023; World Bank, 2024; CES, 2024).

Таблиця 2.4

Умови перебування та ознаки інтеграції українців у ключових країнах ЄС (ризик неповернення)

Країна	Особи під тимчасовим захистом (на 31.12.2024)	Приклади фінансової підтримки/виплат	Ознаки інтеграції: праця (оцінки)	Інтерпретація для ризику неповернення
Німеччина	1 161 450	Bürgergeld: 563 €/міс. для одиноких дорослих (2024; підтверджено на 2025)	зайнятість українських біженців «близько 27%» (I кв. 2024)	Висока соціальна підтримка + поступова трудова інтеграція підсилюють «ефект закріплення»
Польща	991 630	Family 800+: 800 PLN/міс. на дитину до 18 років	польські дослідження: зайнятість ~60% (оцінки)	Поєднання ринку праці та сімейних виплат стимулює тривале проживання сімей з дітьми
Чехія	388 625	Зміни правил підтримки/розміщення для ТР (Lex Ukraine VI, 2024)	політика переходить до довгих стратегій інтеграції (контекст прийому)	Висока концентрація ТР (на душу населення) і тривала адаптація підсилюють ризик неповернення

Отже, міграційна взаємодія України з Європейським Союзом має складний і суперечливий вплив на соціально-економічний розвиток держави, поєднуючи короткострокові стабілізаційні ефекти з довгостроковими структурними ризиками. Сприятливі умови перебування та інтеграції українців у країнах ЄС, особливо у сфері соціальної підтримки й зайнятості, підвищують імовірність їхнього тривалого проживання за кордоном, що посилює загрози для відтворення трудового та демографічного потенціалу України. Це зумовлює необхідність переходу від пасивного спостереження за міграційними процесами до формування активної та збалансованої державної політики, спрямованої на мінімізацію ризиків і використання позитивного потенціалу міграційної взаємодії з ЄС.

Висновки до розділу 2

У розділі 2 здійснено комплексний аналіз впливу міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України з урахуванням трансформації міграційних процесів у довоєнний та воєнний періоди. Доведено, що після 2022 року міграційна взаємодія Україна–ЄС набула якісно нового змісту, поєднавши традиційну трудову мобільність із масштабною вимушеною міграцією, що істотно змінило її економічні, демографічні та соціальні наслідки для країни походження.

Аналіз сучасних тенденцій міграційних процесів засвідчив структурний зсув від переважно циркулярної трудової міграції до змішаної моделі, у якій домінуючу роль відіграє вимушене переміщення населення, регульоване механізмом тимчасового захисту ЄС. Виявлено високу географічну концентрацію українських мігрантів у обмеженій кількості країн Європейського Союзу, насамперед у Німеччині, Польщі та Чехії, що зумовлено поєднанням містких ринків праці, розвинених систем соціального захисту та попереднього досвіду інтеграції громадян України. Зміна соціально-демографічної структури міграційних потоків, зокрема

домінування жінок, дітей та осіб середнього віку, формує нові виклики для економічного та демографічного відновлення України.

Оцінка соціально-економічних показників розвитку України в умовах посилення міграції до ЄС підтвердила системний характер впливу міграційних процесів. Масштабне скорочення чисельності населення після 2022 року, прискорення старіння, зростання демографічного навантаження та різке падіння рівня народжуваності свідчать про глибокі структурні зрушення, які не можуть бути пояснені виключно природним рухом населення. Міграційна політика ЄС, сприяючи легалізації перебування та зайнятості українців за кордоном, одночасно посилює ризики втрати трудового та демографічного потенціалу України у середньо- та довгостроковій перспективі.

Результати економіко-статистичного аналізу дозволили кількісно підтвердити амбівалентний характер впливу міграційної взаємодії України з ЄС. З одного боку, встановлено статистично значущий позитивний вплив грошових переказів трудових мігрантів на рівень ВВП на душу населення, що свідчить про їхню стабілізаційну роль у підтримці доходів домогосподарств та пом'якшенні макроекономічних дисбалансів. З іншого боку, виявлено негативний зв'язок між інтенсивністю трудової міграції та показниками зайнятості в Україні, що підтверджує гіпотезу про звуження внутрішнього ринку праці внаслідок відтоку робочої сили.

Особливо значущими є результати оцінки демографічних наслідків міграційної політики ЄС. Побудована регресійна модель засвідчила статистично значущий негативний вплив зростання кількості українців із правом проживання в країнах ЄС на рівень народжуваності в Україні, що підтверджує наявність глибоких демографічних втрат, асоційованих із міграційними процесами. Такий вплив пояснюється скороченням чисельності жінок репродуктивного віку в країні походження,

відтермінуванням народжень у період міграції та трансформацією репродуктивних моделей під впливом умов перебування в країнах ЄС.

Узагальнюючи результати розділу, можна зробити висновок, що міграційна політика Європейського Союзу формує для України суперечливий баланс короткострокових вигод і довгострокових ризиків. Хоча міграція частково пом'якшує соціально-економічні наслідки криз і воєнних шоків, у стратегічному вимірі вона посилює структурні обмеження економічного зростання та демографічного відновлення. Отримані аналітичні результати обґрунтовують необхідність переходу до активної державної політики управління міграційними процесами, спрямованої на мінімізацію ризиків і використання позитивного потенціалу міграційної взаємодії з ЄС, що стане предметом дослідження у третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ

3.1. Напрями вдосконалення державної міграційної та соціально-економічної політики України в умовах європейської інтеграції

Умови європейської інтеграції та масштабні переміщення населення з України в останні роки підвищили значущість державної міграційної політики як інструменту збереження людського капіталу, підтримки економічного відновлення та демографічної стійкості. Наукові підходи українських дослідників підкреслюють, що сучасна міграція України до країн ЄС має не лише короткостроковий «ринково-трудоий» вимір, а й довгострокові наслідки для структури зайнятості, регіонального розвитку, соціальної сфери та відтворення населення (Малиновська, 2018; Лібанова, 2020). За таких умов оптимізація впливу міграційної політики ЄС на розвиток України потребує переходу від фрагментарних рішень до комплексної моделі управління міграційними процесами, що поєднує регулювання трудової міграції, цілеспрямоване стимулювання повернення та дієву реінтеграцію.

Нормативною рамкою удосконалення державної політики виступає Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року (Розпорядження КМУ №482-р) (КМУ, 2017). Водночас у 2024–2025 рр. з'являються нові програмні документи, що безпосередньо фокусуються на завданні повернення та реінтеграції, зокрема матеріали щодо стратегії/політики повернення населення (Мінекономіки України, 2024/2025) та оновлення планових документів у сфері міграційної політики (КМУ, 2024). Це створює підстави не лише для «реакції на міграцію», а для проєктування керованої мобільності та повернення як ресурсу розвитку.

Українські дослідники вказують, що ключова проблема трудової міграції полягає в поєднанні двох процесів: (1) структурної залежності домогосподарств від доходів з-за кордону і (2) зростання ризиків довгострокового вибуття працездатного населення та дефіциту кадрів у певних секторах економіки (Малиновська, 2018 ; Лібанова, 2020). У таких умовах завдання держави полягає не в обмеженні мобільності як такої, а в її легалізації, прогнозуванні та переналаштуванні на формат, що мінімізує втрати.

По-перше, пріоритетом має стати розвиток механізмів циркулярної/тимчасової трудової мобільності (сезонна, контрактна, проєктна зайнятість) із чіткими умовами соціального захисту та повернення. Наукові та аналітичні праці українських авторів наголошують на доцільності державного супроводу трудової мобільності через інформування, консультації, протидію шахрайству та мінімізацію нелегальної зайнятості (Малиновська, 2018). Практичний зміст цього напрямку для України — розвиток системи «легальних каналів» через міждержавні домовленості, а також створення національних інструментів підтримки мобільності.

По-друге, потрібне посилення інституцій, які забезпечують контроль якості посередництва на ринку працевлаштування за кордоном: ліцензування, прозорі договори, захист прав, механізми скарг та правової допомоги. Це відповідає підходу, коли регулювання міграції не зводиться до «адміністративного обліку», а інтегрується в політику зайнятості та соціального захисту (КМУ, 2017).

По-третє, важливо перейти до секторального управління наслідками відтоку: визначати критичні професії/галузі, де міграційні втрати створюють системні ризики (медицина, освіта, інженерні спеціальності, логістика тощо), і синхронізувати міграційну політику з політикою ринку

праці та освіти. Українські дослідження з трудової еміграції акцентують на структурних дисбалансах зайнятості та відтворення трудового потенціалу, що потребує саме комплексних міжвідомчих рішень (Позняк та ін., 2010).

По-четверте, доцільним є інструмент “міграційних стимулів для розвитку”: спрямування частини заробленого та набутого за кордоном (навички, сертифікації, досвід) у внутрішню економіку через програми професійної сертифікації, визнання кваліфікацій та підтримку підприємництва. Така логіка корелює з сучасними підходами до міграційної політики як політики розвитку, яка в Україні окреслюється і в державних стратегічних документах (КМУ, 2017).

Повернення мігрантів є частиною міграційного циклу, однак на практиці воно не відбувається автоматично: чим довше триває перебування за кордоном, тим вищою стає ймовірність неповернення, що підкреслюється в експертних оцінках українських демографів (Позняк, 2024). Відповідно політика повернення має бути проактивною — запускатися до моменту масового «закріплення» людей у країнах перебування.

Українські аналітичні матеріали наголошують, що стимулювання повернення потребує поєднання економічних, інституційних і соціальних факторів, і що ефективність дають саме «пакетні» рішення, а не поодинокі виплати (НІСД, 2017; Гайдуцький, 2022). У державній практиці це означає, що повернення має підтримуватися системно: житло/іпотека, робота, доступ до освіти та медицини, безперервність соціальних прав, можливість швидкого старту бізнесу.

Ключові напрями стимулювання повернення для України можна систематизувати у наступні:

1. *Фінансово-податкові стимули для поверненців.* Доцільно розглянути адаптацію моделей, які застосовуються в країнах ЄС для заохочення повернення власних емігрантів. Наприклад, у Португалії діє

комплексна програма повернення з податковими стимулами та іншими заходами підтримки («Programa Regressar») (Programa Regressar, 2026). Для України близькою може бути логіка тимчасових податкових преференцій для повернених фахівців та підприємців (за умови прозорих критеріїв і прив'язки до зайнятості/інвестицій).

2. *Програми зайнятості та «кар'єрні траєкторії повернення».* Повернення частіше відбувається тоді, коли людина бачить реалістичну можливість відновити або покращити професійну траєкторію вдома. Цей мотив також підкреслюється в українських експертних коментарях: частина мігрантів з високими кар'єрними здобутками в Україні може бути більш мотивована повернутися, якщо отримає підтвердження професійного попиту та гідних умов праці (Позняк, 2024). Політика України має включати цільові програми працевлаштування у секторах відновлення, партнерства з бізнесом та регіональні пакети стимулів.

3. *Підтримка підприємництва та інвестицій поверненців.* Окремим блоком має бути доступ до грантів/пільгового кредитування для бізнесу поверненців, консультаційні центри «one-stop-shop», а також швидкі процедури реєстрації та дозвільних документів. У сучасних українських програмних напрацюваннях також акцентується необхідність загальнодержавних і регіональних програм повернення та реінтеграції, включаючи інструменти підтримки зайнятості й підприємництва (Мінекономіки України, 2024/2025).

4. *Робота з діаспорою та «м'які» інструменти повернення.* Європейська практика показує, що повернення часто забезпечується не лише фінансовими стимулами, а й постійними сервісами для діаспори: консультації, навігація по державних послугах, підготовка до переїзду, інтеграція дітей у школи тощо. У Литві функціонує інформаційно-сервісна інфраструктура для повернення («I Choose Lithuania» / «Renkuosi Lietuvą») (Renkuosi Lietuvą, 2026), а також ініціативи на рівні урядових органів,

спрямовані на залучення діаспори до ринку праці (EIMIN Lithuania, 2024). Для України релевантним є створення аналогічної сервісної моделі «повернення під ключ» (інформація, послуги, координатор), особливо для сімей з дітьми.

Навіть за наявності стимулів повернення вирішальним фактором є реінтеграція — здатність людини швидко відновити соціальні зв'язки, трудову зайнятість та доступ до послуг. Українські дослідники підкреслюють, що реінтеграція має багатовимірний характер і включає економічну, соціальну, культурну та інституційну складові (Балуєва, Чуприна, 2018). Повернення в країну, яка змінюється під впливом війни та реформ, потребує сервісів адаптації та підтримки.

У практичному вимірі політика реінтеграції повинна охоплювати:

1) *Визнання кваліфікацій і досвіду.*

Одна з типових проблем повернення — невідповідність досвіду та кваліфікацій, отриманих за кордоном, українським ринковим та інституційним вимогам. Тому потрібні інструменти прискореного визнання документів, сертифікації навичок, коротких програм перекваліфікації. Такий підхід узгоджується з логікою «реінтеграції через зайнятість», яку обґрунтовують українські автори як ключову умову стійкого повернення (Богатирець, 2019; Балуєва, Чуприна, 2018).

2) *Реінтеграційні центри та модель «one-stop-shop».*

Найефективнішими вважаються рішення, де поверненець отримує доступ до консультацій з працевлаштування, соціальних послуг, документів, психологічної допомоги та житлових програм в одному вікні. Українські аналітичні матеріали НІСД розглядають політику повернення та реінтеграції як систему, яка має забезпечувати не одиничні дії, а «маршрут повернення» з супроводом (НІСД, 2017).

3) *Психологічна та соціальна адаптація (особливо для сімей і дітей).*

Для частини поверненців критичними є питання адаптації дітей до школи,

доступу до медицини, відновлення соціальних мереж. В умовах війни додається й фактор травматичного досвіду. Тому реінтеграційні програми мають включати соціально-психологічний компонент та підтримку громад (це також узгоджується з сучасними українськими дослідженнями вимушеної міграції й повернення) (НІСД, 2024; Пищуліна та ін., 2024).

4) *Регіональні програми повернення і реінтеграції.* Повернення завжди відбувається «в конкретну громаду», тому загальнодержавна політика має доповнюватися регіональними пакетами: робочі місця, інфраструктура, житло, безпека, доступність послуг. Ця логіка посилюється і в сучасних державних напрацюваннях щодо формування загальнодержавних та регіональних програм повернення/реінтеграції (Мінекономіки України, 2024/2025).

Одержаний у країнах Європейського Союзу досвід управління трудовою міграцією, стимулювання повернення та реінтеграції мігрантів є важливим орієнтиром для вдосконалення державної міграційної та соціально-економічної політики України. Як зазначають українські дослідники, ефективність політики повернення значною мірою залежить від комплексності застосовуваних інструментів, їх узгодженості з ринком праці та здатності держави забезпечити інституційний супровід міграційного циклу — від виїзду до повернення і повторної інтеграції (Малиновська, 2018; Лібанова, 2020; НІСД, 2017).

Європейська практика демонструє різні моделі регулювання міграційних процесів, які поєднують економічні стимули, соціальні гарантії та сервісні механізми підтримки мігрантів і поверненців. Систематизація таких підходів за окремими країнами ЄС дозволяє виокремити інструменти, що мають найбільший потенціал адаптації в українських умовах з урахуванням завдань післявоєнного відновлення, збереження людського капіталу та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України (Позняк, 2024; Мінекономіки України, 2024).

У цьому контексті доцільно узагальнити досвід окремих країн Європейського Союзу щодо регулювання трудової міграції, стимулювання повернення та реінтеграції мігрантів, а також визначити можливості його використання в державній політиці України (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Європейський досвід (за країнами): інструменти регулювання мобільності, стимулювання повернення та реінтеграції, релевантні для України

Країна	Регулювання мобільності / «керована міграція»	Стимули повернення (приклади)	Реінтеграційні інструменти/сервіси	Що може адаптувати Україна
Португалія	Підхід «повернення як ресурс розвитку» через комплекс державних заходів	Programa Regressar: комплекс підтримки повернення, у т.ч. податкові стимули (Programa Regressar)	Пакетні сервіси: працевлаштування, визнання кваліфікацій, підтримка інвестицій (Programa Regressar)	Пакет «податки + робота + визнання кваліфікацій + підтримка інвестпроектів» для поверненців
Литва	Політика залучення діаспори до ринку праці та державних сервісів	Державні ініціативи для заохочення повернення (в т.ч. «diaspora-friendly employer») (EIMIN Lithuania)	Офіційний сервіс/портал для повернення та інтеграції («Renkuosi Lietuva»): інструкції, послуги, навігація (Renkuosi Lietuva)	Український «портал повернення» + програма роботодавців, орієнтованих на поверненців
Німеччина	Широка система міграційного управління, включно з механізмами повернення мігрантів	REAG/GARP: організаційна та фінансова підтримка добровільного повернення (BAMF)	Підтримка повернення/реінтеграції через партнерство держави та міжнародних організацій (IOM Germany)	Стандарти «assisted return & reintegration»: механізми кейс-менеджменту, пакетна допомога
Іспанія	Використання програм добровільного повернення як елемента міграційної політики	Моделі «voluntary return plan», зокрема APRE (механізм, пов'язаний із виплатами/підтримкою повернення) (Bizilan)	Різні моделі повернення (соціальна/продуктивна/гуманітарна), що доповнюють реінтеграцію	Модель диференційованих пакетів: для сімей, для підприємців, для вразливих груп
Ірландія	Комплекс підходів до повернення/реінтеграції в міграційній політиці	Державна програма добровільного повернення для осіб без статусу (Gov.ie)	Офіційні інструкції та сервісні матеріали (Irish Immigration)	Сервісний стандарт: прозорі процедури, «гарячі лінії», маршрутизація за випадками (як модель адмінсервісів)

Ефективність державної міграційної та соціально-економічної політики значною мірою визначається не лише наявністю стратегічних цілей, а й чітким розподілом повноважень між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими учасниками процесу. Як зазначається у Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, міграційна політика має реалізовуватися на засадах міжвідомчої координації, поєднання економічних, соціальних та гуманітарних інструментів, а також активного залучення регіонального та місцевого рівнів управління (КМУ, 2017).

Аналітичні дослідження Національного інституту стратегічних досліджень підкреслюють, що фрагментарність інституційних рішень і відсутність єдиного координаційного центру знижують ефективність політики повернення та реінтеграції мігрантів, навіть за наявності окремих програм і ініціатив (6). У зв'язку з цим актуальним є формування цілісної інституційної моделі, в межах якої кожен суб'єкт виконує чітко визначені функції.

Ключову роль у формуванні та координації політики оптимізації впливу міграційних процесів має відігравати Міністерство економіки України, яке відповідає за стратегічне бачення економічного розвитку, політику зайнятості, залучення людського капіталу та формування програм стимулювання повернення і реінтеграції громадян. Саме на цьому рівні доцільно концентрувати розроблення загальнодержавних програм повернення, підтримки підприємництва поверненців та інтеграції міграційної політики з політикою відновлення економіки (Міністерство економіки України, 2024).

Важливу соціальну складову реалізації міграційної політики забезпечує Міністерство соціальної політики України, до повноважень якого належать питання соціального захисту, доступу до соціальних виплат, підтримки вразливих категорій населення та соціальної адаптації

поверненців. В умовах масової вимушеної міграції особливого значення набувають програми соціальної реінтеграції, психологічної підтримки та відновлення соціальних зв'язків, що прямо впливає на готовність мігрантів залишатися в Україні після повернення (НІСД, 2017).

Не менш важливою є роль Міністерство освіти і науки України, яке відповідає за політику у сфері освіти, визнання іноземних кваліфікацій та розвиток людського капіталу. Українські дослідники наголошують, що саме проблеми невизнання освіти й професійного досвіду, здобутих за кордоном, часто стримують процес реінтеграції мігрантів та знижують їхню економічну активність після повернення (Балуєва, 2018; Богатирець, 2019). У цьому контексті доцільним є спрощення процедур нострифікації, розвиток програм перекваліфікації та інтеграція поверненців у систему безперервної освіти.

Практичну реалізацію політики зайнятості та реінтеграції на ринку праці забезпечує Державна служба зайнятості України, яка може виступати ключовим інструментом супроводу поверненців через програми працевлаштування, професійного навчання, кар'єрного консультування та підтримки підприємницьких ініціатив. Згідно з аналітичними матеріалами НІСД, саме служби зайнятості можуть стати базовою інституцією для впровадження моделей «one-stop-shop» для повернених мігрантів (НІСД, 2017).

Окрему роль у реалізації інституційної моделі відіграють органи місцевого самоврядування та територіальні громади, оскільки процес повернення та реінтеграції відбувається на локальному рівні. Забезпечення житлом, доступ до освітніх і медичних послуг, створення робочих місць та безпекових умов на місцях є ключовими чинниками, що визначають сталість повернення мігрантів (Лібанова, 2020; Позняк, 2024).

Важливим учасником інституційної моделі має стати й бізнес-сектор, який здатний забезпечити економічну основу реінтеграції через створення

робочих місць, участь у програмах підготовки кадрів та залучення поверненців до підприємницької діяльності. Європейський досвід, а також українські дослідження доводять, що без активної участі роботодавців політика повернення залишається декларативною і не трансформується у стійкий соціально-економічний результат (Малиновська, 2018; Богатирець, 2019).

Таким чином, інституційна модель оптимізації впливу міграційної політики ЄС на розвиток України має базуватися на чіткому розподілі функцій між центральними органами виконавчої влади, службами зайнятості, органами місцевого самоврядування та бізнесом, що відповідає підходам, закладеним у Стратегії державної міграційної політики України та аналітичних напрацюваннях НІСД (НІСД, 2017; КМУ, 2017).

Таблицю 3.2 сформовано на основі узагальнення положень Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, аналітичних матеріалів Національного інституту стратегічних досліджень щодо управління міграційними процесами, а також наукових праць українських дослідників, присвячених соціально-економічним наслідкам трудової міграції, проблемам повернення та реінтеграції мігрантів. При побудові таблиці використано інституційний підхід, який передбачає співвіднесення конкретних інструментів державної політики з відповідальними органами влади, очікуваними соціально-економічними ефектами та потенційними ризиками впровадження.

Таблиця 3.2

Інструменти оптимізації впливу міграційної політики ЄС на розвиток України

Інструмент	Відповідальний орган	Очікуваний соціально-економічний ефект	Потенційні ризики впровадження
Розвиток програм циркулярної та легальної трудової міграції	Мінекономіки України; Мінсоцполітики	Зменшення нелегальної зайнятості, збереження трудового потенціалу, зростання фіскальних надходжень	Низька координація між відомствами; слабкий контроль за дотриманням умов повернення

Програми стимулювання повернення (податкові пільги, гранти, підтримка бізнесу)	Мінекономіки України; органи місцевого самоврядування	Повернення працездатного населення, активізація підприємництва, економічне відновлення регіонів	Обмежені бюджетні ресурси; ризик формального повернення без реальної інтеграції
Реінтеграційні програми зайнятості та перекваліфікації	Державна служба зайнятості; МОН України	Підвищення рівня зайнятості поверненців, зменшення структурного безробіття	Невідповідність програм потребам ринку праці; низька мотивація учасників
Визнання кваліфікацій та освіти, здобутих за кордоном	МОН України	Ефективніше використання людського капіталу, скорочення періоду адаптації	Адміністративні бар'єри; складність гармонізації стандартів
Соціальна та психологічна реінтеграція поверненців	Мінсоцполітики; громади	Соціальна стабільність, зменшення ризиків повторної міграції	Недостатнє фінансування; обмежена інституційна спроможність громад
Регіональні програми повернення та інтеграції	Органи місцевого самоврядування; бізнес	Збалансований регіональний розвиток, закріплення населення в громадах	Нерівність регіональних можливостей; кадровий дефіцит на місцях

Таким чином, удосконалення державної міграційної та соціально-економічної політики України в умовах європейської інтеграції має базуватися на трьох взаємопов'язаних напрямках: (1) регулювання трудової мобільності через легальні канали та механізми циркулярної міграції, що знижують ризики довгострокового відтоку; (2) стимулювання повернення шляхом «пакетних» економічних та інституційних стимулів, орієнтованих на зайнятість, житло та підприємництво; (3) реінтеграція поверненців через моделі «one-stop-shop», визнання кваліфікацій і підтримку громад, що забезпечує перехід від формального повернення до реального включення в економічне й соціальне життя. Використання інструментів країн ЄС (Португалія, Литва, Німеччина, Іспанія, Ірландія) дозволяє сформувавши для України практичну архітектуру політики повернення та реінтеграції, релевантну завданням відновлення та розвитку.

3.2. Перспективи та прогнози соціально-економічного розвитку України з урахуванням міграційної політики ЄС

Перспективи соціально-економічного розвитку України у 2026–2030 рр. формуються під впливом взаємодії макроекономічних факторів відновлення та міграційного чинника, який у сучасних умовах набув стратегічного значення. З одного боку, зовнішня міграція та перебування значної частини громадян України в країнах ЄС створює стабілізаційний ефект через доступ до зайнятості, доходів та підтримки домогосподарств. З іншого — вона посилює структурні ризики для внутрішньої економіки через дефіцит робочої сили, нерівномірність відновлення регіонів, загострення демографічних дисбалансів та можливу втрату людського капіталу в довгостроковій перспективі (Kabiniet Ministriv Ukrainy, 2017; NISS, 2017).

Важливо, що траєкторія повернення українців із ЄС залежить не лише від безпекової ситуації в Україні, а й від параметрів міграційної політики ЄС — зокрема, тривалості та умов режиму тимчасового захисту, доступу до ринку праці, освіти й соціальної підтримки в країнах перебування. Станом на 30 листопада 2025 року в ЄС під тимчасовим захистом перебували 4,33 млн осіб, які залишили Україну внаслідок війни (Eurostat, 2026).

У прогнозуванні соціально-економічного розвитку України доречним є сценарний підхід, оскільки він дозволяє поєднати макроекономічні прогнози з різними траєкторіями міграційної поведінки населення (повернення/неповернення), оцінюючи можливі наслідки для ринку праці, державних фінансів та демографічної стійкості. Саме сценарна логіка відповідає практиці міжнародних інституцій, які будують прогнози України з високою залежністю від припущень щодо безпеки, допомоги та темпів відновлення (NBU, 2025; IMF, 2025; World Bank, 2025).

Для цілей цього дослідження прогностичні висновки сформовано в межах якісно-кількісної моделі, де міграційний чинник розглядається як один із ключових «обмежувачів/прискорювачів» відновлення. Методологічно це означає:

1. визначення припущень щодо режимів перебування українців у ЄС та темпів їх інтеграції/закріплення;
2. оцінку впливу цього чинника на пропозицію праці в Україні, структурні дисбаланси та кадрові «вузькі місця»;
3. зіставлення з макроекономічними прогнозами провідних інституцій (НБУ, МВФ, Світовий банк) та формування сценарних висновків.

Практичною основою прогнозування в роботі є:

- макроекономічні прогнози НБУ (інфляція, безробіття, заробітні плати, роль міжнародної допомоги) (NBU, 2025);
- орієнтири МВФ щодо очікуваного зростання ВВП України у 2026 р. (IMF, 2026);
- оцінки потреб відновлення України, що задають контекст попиту на робочу силу та інвестиції (World Bank, 2025).

У роботі розглянути три базові сценарії — оптимістичний, базовий та песимістичний — які відрізняються насамперед масштабом повернення працездатного населення та сімей з дітьми (таблиця Д.1 додатку Д).

Оптимістичний сценарій («керована мобільність і повернення»). Передбачає поступове покращення безпеки, відновлення житлової та соціальної інфраструктури, запуск масштабних програм реінтеграції та конкурентних умов на ринку праці України. За такого сценарію держава реалізує ефективні механізми повернення (житлові програми, працевлаштування, підтримка підприємництва, визнання кваліфікацій), що

підвищує ймовірність повернення частини домогосподарств з ЄС (Kabiniet Ministriv Ukrainy, 2017; NISS, 2017).

Економічні наслідки оптимістичного сценарію проявляються через зростання пропозиції праці, зниження кадрових обмежень для відбудови, прискорення інвестиційного циклу та відновлення продуктивності. Макроекономічно це створює умови для більш стійкого зростання і зниження безробіття. У прогнозах НБУ підкреслюється важливість кадрового фактору: навіть за поступового поліпшення, ринок праці залишається напруженим у частині пошуку кваліфікованого персоналу (NBU, 2025).

Базовий сценарій («часткове повернення, збереження дефіциту кадрів»). Найбільш імовірний у короткій перспективі: частина українців повертається, але значна частка продовжує проживання в ЄС, оскільки там стабільніші умови праці, доступ до освіти та соціальної підтримки. За цього сценарію Україна стикається з помірним, але стійким дефіцитом робочої сили, який обмежує темпи відновлення окремих секторів. НБУ прогнозує, що безробіття поступово знижуватиметься (з орієнтирами близько 10% у 2026 р., 9% у 2027 р.), але при цьому зберігатиметься напруженість у кадровому забезпеченні (NBU, 2025).

Базовий сценарій означає збереження залежності від міжнародної допомоги та поступове, нерівномірне відновлення — із регіональними диспропорціями, де громади з нижчою безпекою та слабшим ринком праці втрачають населення довше.

Песимістичний сценарій («закріплення мігрантів у ЄС і посилення демографічних втрат»). Передбачає тривалу високу невизначеність, повільні темпи відновлення та відсутність переконливих внутрішніх стимулів до повернення. У таких умовах зростає частка домогосподарств, які закріплюються в ЄС, інтегруючись у ринки праці та освітні системи.

Такий сценарій підсилюється тривалістю дії режиму тимчасового захисту та можливістю переходу до інших статусів перебування (Eurostat, 2026).

Соціально-економічно це означає хронічний дефіцит праці, ускладнення відбудови, скорочення податкової бази та посилення навантаження на соціальні системи в Україні. У довгостроковій перспективі ризики полягають у «втраті» людського капіталу та прискоренні демографічного старіння, що обмежує потенціал економічного зростання.

Щодо прогнозування макроекономічної динаміки з урахуванням впливу міграційного чинника можна визначити наступне:

1. МВФ у профілі України наводить прогнозований орієнтир зростання реального ВВП у 2026 р. на рівні 4,5% (IMF, 2026). Водночас важливо підкреслити, що самі по собі макроекономічні прогнози не відображають внутрішніх структурних обмежень, одним із яких виступає дефіцит робочої сили. Чим нижчі темпи повернення, тим сильніше кадрове обмеження впливає на реалізацію інвестицій, проєктів відбудови та продуктивність.

2. НБУ прогнозує зниження інфляції до 6,6% у 2026 р. та повернення до цілі 5% наприкінці 2027 р. (NBU, 2025). Міграційний фактор тут діє через ринок праці та витрати виробництва: дефіцит кадрів і зростання зарплат у дефіцитних професіях можуть стримувати темпи дезінфляції, особливо у сферах, критичних для відбудови та базових послуг.

3. НБУ оцінює, що безробіття буде поступово знижуватися, а реальні зарплати зростатимуть: орієнтовно близько 6% у 2025 р. та 4–5% щорічно у 2026–2027 рр. (NBU, 2025). За оптимістичного сценарію повернення і реінтеграція частини працівників знижують ризики «перегріву» зарплат у дефіцитних професіях та підтримують зростання через розширення виробництва. За песимістичного — зарплати можуть зростати нерівномірно, що посилює структурні дисбаланси: частина

секторів не зможе масштабуватися через кадрові обмеження, попри наявність попиту на продукцію/послуги.

4. У прогнозуванні важливо враховувати, що тривала міграція може зменшувати внутрішній тиск безробіття, але одночасно посилювати внутрішню нерівність та регіональну асиметрію через відмінності в доступі до ресурсів (перекази, зайнятість за кордоном, освітні можливості дітей). Це формує ризик «соціально-демографічного розшарування» між громадами та домогосподарствами, що зберігають зовнішні доходи, і тими, хто їх не має (NISS, 2017).

Стратегічні виклики соціально-економічного розвитку та відбудови України з урахуванням ролі міграційного чинника включають наступне:

1) Відбудова потребує людей: кадровий фактор як обмеження реалізації відновлення. Світовий банк у повідомленні про оновлену оцінку потреб відновлення та реконструкції (RDNA4) підкреслює значні обсяги потреб і наявність фінансового розриву для пріоритетних завдань 2025 року (World Bank, 2025). Навіть за наявності фінансування частина проєктів може гальмуватися через нестачу працівників і спеціалістів. Тому міграційна політика (повернення, реінтеграція, підготовка кадрів) у 2026–2030 рр. фактично стає складовою економічної політики відновлення.

2) Демографічна стійкість: ризик закріплення сімей у ЄС. Збереження значної кількості українців під тимчасовим захистом у ЄС свідчить про масштаб потенційного «демографічного відкладеного ефекту» для України: чим довше триває перебування, тим вищі шанси інтеграції дітей у школи, стабілізації зайнятості дорослих і формування довгострокових життєвих планів за межами України (Eurostat, 2026). Це підсилює виклик для політики повернення: потрібні не лише фінансові стимули, а й відновлення сервісів і якості життя.

3) Конкуренція за людський капітал: Україна та ЄС як «альтернативні» ринки праці. ЄС має об'єктивний попит на робочу силу, а

українці вже мають сформовані канали доступу до ринку праці через тимчасовий захист. Тому стратегічна відповідь України має полягати у створенні конкурентних умов праці та напрямів реінтеграції, що узгоджується з логікою державної міграційної політики щодо міжвідомчої координації та цілісності інструментів (Kabiniet Ministriv Ukrainy, 2017; NISS, 2017).

4) *Бюджетна стійкість і міжнародна допомога.* НБУ у прогностичних матеріалах підкреслює роль міжнародної підтримки як ключового чинника бюджетної та макрофінансової стабільності (NBU, 2025). Міграційний чинник тут проявляється подвійно: по-перше, зменшення платників податків в Україні за низьких темпів повернення; по-друге, зростання необхідності фінансування соціальних програм і реінтеграційних сервісів для поверненців.

5) *Регіональний розвиток: нерівномірність повернення і ризик депопуляції громад.* Повернення відбувається нерівномірно: громади з нижчою безпекою та слабшою економічною базою ризикують втратити населення довше, що ускладнює відновлення місцевих бюджетів та ринку праці. Відповідно стратегічні програми повернення мають мати регіональний характер, а не бути однаковими для всіх територій (Kabiniet Ministriv Ukrainy, 2017).

Отже, сценарний аналіз дозволяє зробити висновок, що міграційний чинник не є зовнішнім фоном, а впливає на ключові макро- та соціальні показники через ринок праці, демографію та бюджетну стійкість. Тому оптимізація впливу міграційної політики ЄС на розвиток України має передбачати:

- *інституційну координацію як основу реалізації пакетних програм повернення та реінтеграції (Kabiniet Ministriv Ukrainy, 2017; NISS, 2017);*

- *пріоритизацію кадрових потреб відбудови* (критичні професії, перекваліфікація, визнання компетенцій);
- *сервісну модель повернення* («one-stop-shop»), яка знижує транзакційні витрати домогосподарства на повернення;
- *регіональні програми закріплення населення*, синхронізовані з відновленням інфраструктури та місцевої економіки;
- *політику конкурентних умов праці* (продуктивність, інвестиції, прозорі правила для бізнесу), яка є фундаментом довгострокового повернення.

Таким чином, у 2026–2030 рр. саме комбінація макроекономічної стабілізації, програм відбудови та активної міграційної політики повернення визначатиме, який сценарій стане домінуючим: оптимістичний (керована мобільність і повернення), базовий (часткове повернення) чи песимістичний (закріплення еміграції). При цьому міграційна політика ЄС виступає важливим середовищним фактором, а ефективність української політики — головним інструментом зміни траєкторії розвитку.

Висновки до розділу 3

У розділі 3 доведено, що оптимізація впливу міграційної політики Європейського Союзу на розвиток України в умовах європейської інтеграції потребує переходу від фрагментарних та реактивних рішень до цілісної моделі державного управління міграційними процесами. Така модель має поєднувати регулювання трудової мобільності, цілеспрямоване стимулювання повернення та забезпечення ефективної реінтеграції поверненців як ключових інструментів збереження людського капіталу, підтримки економічного відновлення та підвищення демографічної стійкості країни. У сучасних умовах міграційний чинник набуває стратегічного значення, оскільки впливає не лише на ринок праці, а й на

довгострокові параметри соціально-економічного розвитку та післявоєнної відбудови України.

Обґрунтовано, що ключовою проблемою трудової міграції є поєднання короткострокових стабілізаційних ефектів для домогосподарств і економіки з довгостроковими ризиками втрати працездатного населення та формування структурного дефіциту кадрів у критично важливих секторах. У цьому контексті визначено пріоритети вдосконалення державної політики: розвиток легальних і циркулярних форм трудової мобільності, посилення інституційного контролю за посередництвом у працевлаштуванні за кордоном, а також секторальний підхід до управління наслідками міграції шляхом узгодження міграційної політики з політикою зайнятості, освіти та підготовки кадрів. Такий підхід дозволяє мінімізувати довгострокові втрати та використати потенціал міграції як ресурсу розвитку.

У розділі доведено, що повернення мігрантів не є автоматичним процесом і потребує проактивної державної політики, спрямованої на формування умов, за яких повернення стає економічно та соціально доцільним. Встановлено, що найбільш ефективними є комплексні «пакетні» рішення, які поєднують фінансові стимули з доступом до зайнятості, житла, соціальних сервісів, освіти та можливостей започаткування підприємницької діяльності. Узагальнення європейського досвіду свідчить, що саме сервісна модель повернення, орієнтована на зниження бар'єрів і транзакційних витрат для домогосподарств, має найбільший потенціал адаптації в українських умовах.

Особливу увагу приділено реінтеграції як ключовій умові стійкого повернення. Доведено, що реінтеграція має багатовимірний характер і включає економічну, соціальну, інституційну та психологічну складові. Ефективна реінтеграційна політика повинна забезпечувати визнання кваліфікацій і професійного досвіду, здобутих за кордоном, можливості

перекваліфікації та працевлаштування, доступ до соціальної і психологічної підтримки, а також розвиток регіональних програм закріплення населення в громадах. Такий підхід дозволяє перейти від формального повернення до реального включення поверненців у соціально-економічне життя країни.

У розділі також обґрунтовано необхідність чіткого інституційного розподілу повноважень між центральними органами виконавчої влади, службами зайнятості, органами місцевого самоврядування та бізнесом. Запропонована інституційна модель дозволяє забезпечити міжвідомчу координацію, узгодженість інструментів і відповідальність за результати політики повернення та реінтеграції, що є критично важливим в умовах обмежених ресурсів і високої конкуренції за людський капітал.

Сценарний аналіз перспектив соціально-економічного розвитку України у 2026–2030 рр. показав, що міграційний чинник виступає одним із ключових детермінантів темпів відновлення, стану ринку праці, бюджетної стійкості та демографічної динаміки. Домінування оптимістичного, базового або песимістичного сценарію залежатиме від масштабів повернення населення, ефективності реінтеграційних механізмів, конкурентоспроможності умов праці в Україні та здатності держави інтегрувати міграційну політику в загальну стратегію економічного розвитку. Таким чином, активна, скоординована та орієнтована на результат державна міграційна політика є необхідною умовою мінімізації довгострокових втрат і формування стійкої траєкторії соціально-економічного розвитку України.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі досліджено вплив міграційної політики Європейського Союзу на соціально-економічний розвиток України в умовах європейської інтеграції та повномасштабних міграційних зрушень, зумовлених воєнними, економічними й демографічними чинниками. Досягнення поставленої мети забезпечено через послідовне вирішення теоретичних, аналітичних і прикладних завдань дослідження.

У першому розділі роботи узагальнено теоретико-методологічні підходи до аналізу міграційних процесів і міграційної політики як складової соціально-економічного розвитку. Обґрунтовано, що міграційна політика ЄС є багаторівневою системою регулювання мобільності населення, яка поєднує економічні, соціальні, гуманітарні та безпекові інструменти. Визначено, що сучасна міграція не може розглядатися виключно як явище ринку праці, оскільки вона впливає на відтворення людського капіталу, демографічну структуру, рівень соціальної стабільності та довгостроковий потенціал економічного зростання. Сформовано методологічну основу подальшого аналізу впливу міграційної політики ЄС на Україну.

У другому розділі здійснено аналіз сучасних тенденцій міграційних процесів між Україною та країнами Європейського Союзу та оцінено їх соціально-економічні наслідки. Встановлено, що міграційна взаємодія Україна–ЄС зазнала якісної трансформації: від переважно трудової мобільності до масштабної вимушеної міграції з домінуванням жінок і дітей. Доведено, що короткостроково міграція має стабілізаційний ефект для домогосподарств і економіки через доходи, зайнятість і зниження тиску на внутрішній ринок праці, однак у середньо- та довгостроковій перспективі вона формує суттєві ризики. До них належать дефіцит робочої сили, загострення структурних дисбалансів зайнятості, зменшення податкової бази та посилення демографічних викликів. Особливу увагу приділено ризику неповернення значної частини мігрантів у разі тривалого

перебування в країнах ЄС та їх інтеграції в європейські ринки праці й освітні системи.

У третьому розділі визначено перспективи та напрями оптимізації впливу міграційної політики ЄС на розвиток України. Обґрунтовано, що ефективна державна політика має ґрунтуватися на комплексному підході, який поєднує регулювання трудової мобільності, стимулювання повернення та забезпечення реінтеграції мігрантів. Доведено, що повернення не є автоматичним процесом і потребує активної, сервісно орієнтованої політики, спрямованої на створення конкурентних умов праці, доступу до житла, освіти, соціальних послуг і можливостей підприємницької діяльності. Узагальнення європейського досвіду показало доцільність застосування «пакетних» інструментів та моделей «one-stop-shop», які знижують бар'єри повернення та підвищують його сталість.

У роботі сформовано інституційну модель оптимізації міграційної політики для України, що передбачає чіткий розподіл функцій між центральними органами виконавчої влади, службами зайнятості, органами місцевого самоврядування та бізнесом. Такий підхід забезпечує міжвідомчу координацію, узгодженість інструментів і підвищує ефективність реалізації політики повернення та реінтеграції в умовах післявоєнного відновлення.

Сценарний аналіз перспектив соціально-економічного розвитку України у 2026–2030 роках дозволив зробити висновок, що міграційний чинник є системним і безпосередньо впливає на темпи економічного зростання, стан ринку праці, бюджетну стійкість і демографічну динаміку. Домінування оптимістичного, базового або песимістичного сценарію залежить від масштабів повернення населення, ефективності реінтеграційних механізмів і здатності держави інтегрувати міграційну політику в загальну стратегію економічного розвитку. Таким чином, міграційна політика в сучасних умовах має розглядатися не як допоміжний

напряма, а як ключовий елемент соціально-економічної та відновлювальної політики України.

Отже, результати дослідження підтверджують, що вплив міграційної політики ЄС на розвиток України є багатовимірним і залежить не лише від зовнішніх умов, а передусім від ефективності внутрішньої державної політики. Реалізація скоординованих, інституційно забезпечених і орієнтованих на результат заходів у сфері регулювання мобільності, повернення та реінтеграції створює передумови для збереження людського капіталу, прискорення економічного відновлення та формування стійкої траєкторії соціально-економічного розвитку України в європейському просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балусєва О. В., Чуприна Л. В. Реїнтеграція мігрантів як складова державної міграційної політики. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 2. С. 62–69.
2. Богатирець В. В. Соціально-економічні наслідки трудової міграції населення України. *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 64–69.
3. Державна служба статистики України. *Демографічний щорічник України*. Київ, 2024.
4. Лібанова Е. М. Демографічні виклики та міграційні процеси в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 3. С. 5–22.
5. Лібанова Е. М. Людський розвиток і міграційні процеси в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 3 (37).
6. Малиновська О. А. *Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії*: монографія. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2018. 472 с.
7. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і виклики державній політиці / Нац. ін-т стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2017. 48 с.
8. Міністерство економіки України. *Політика та програми повернення і реїнтеграції громадян України*: аналітичні матеріали. Київ, 2024.
9. Позняк О. В. Зовнішня міграція населення України: сучасні виклики та напрями державної політики. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1. С. 34–52.
10. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 60.

11. Borjas G. *Immigration Economics*. Cambridge : Harvard University Press, 2014. 356 p.
12. Boswell C. Migration Control in Europe after 9/11: Explaining the Absence of Securitization. *Journal of Common Market Studies*. 2007. Vol. 45, no. 3. P. 589–610.
13. Bundesministerium für Arbeit und Soziales. Fortschreibung der Regelbedarfe ... Bürgergeld 2025. Berlin, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).
14. Castles S., de Haas H., Miller M. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 5th ed. London : Palgrave Macmillan, 2014. 401 p.
15. Centre for Economic Strategy. *Ukrainian Economy in 2024: Key Trends and Labour Market Developments*. Kyiv, 2024–2025. URL: https://ces.org.ua/en/ukrainian_economy_in_2024 (дата звернення: 20.01.2026).
16. Centre for Economic Strategy. *Ukrainian Refugees: Future Abroad and Plans for Return*. Kyiv, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).
17. Czech Ministry of Labour and Social Affairs. *Lex Ukraine VI and Labour Market Measures*. Prague, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).
18. Dustmann C., Frattini T. The Fiscal Effects of Immigration. *The Economic Journal*. 2014. Vol. 124, no. 580. P. 593–643.
19. European Commission. *EU Action Plan on Integration and Inclusion*. Brussels, 2021 (дата звернення: 20.01.2026).
20. European Commission. *Pact on Migration and Asylum*. Brussels, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).
21. Eurostat. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine (дата звернення: 20.01.2026).

22. Eurostat. Ukrainian citizens in the EU: residence permits, temporary protection and labour market access. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024–2025. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 20.01.2026).

23. Geddes A., Scholten P. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. 2nd ed. London: SAGE Publications, 2016. 320 p.

24. Huysmans J. *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. London: Routledge, 2006. 210 p.

25. Institute for Employment Research (IAB). *Labour Market Integration of Ukrainian Refugees*. Nürnberg, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).

26. International Centre for Migration Policy Development. *Labour Market Integration of Displaced Ukrainian Women*. Vienna, 2025 (дата звернення: 20.01.2026).

27. International Labour Organization. *Global Employment Trends and Labour Migration Outlook*. Geneva: ILO, 2023. URL: <https://www.ilo.org> (дата звернення: 20.01.2026).

28. International Labour Organization. *Guidance on Bilateral Labour Migration Agreements*. Geneva : ILO, 2022 (дата звернення: 20.01.2026).

29. International Organization for Migration. *World Migration Report 2024*. Geneva: IOM, 2024. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int> (дата звернення: 20.01.2026).

30. Ministry of Family, Labour and Social Policy (Poland). *Family 800+ Programme*. Warsaw, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).

31. Organisation for Economic Co-operation and Development. *International Migration Outlook 2023*. Paris: OECD Publishing, 2023.

DOI: <https://doi.org/10.1787/1999124x> (дата звернення: 20.01.2026).

32. Organisation for Economic Co-operation and Development. *International Migration Outlook 2024*. Paris: OECD Publishing, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).

33. Penninx R., Garcés-Mascreñas B. The Concept of Integration as an Analytical Tool and as a Policy Concept. *Comparative Migration Studies*. 2016. Vol. 4, no. 1.

34. United Nations High Commissioner for Refugees. *Global Trends: Forced Displacement in 2022*. Geneva: UNHCR, 2022 (дата звернення: 20.01.2026).

35. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. *World Population Prospects 2024*. New York: United Nations, 2024. URL: <https://population.un.org/wpp> (дата звернення: 20.01.2026).

36. World Bank. *World Development Report 2023: Migrants, Refugees, and Societies*. Washington, DC: World Bank, 2023 (дата звернення: 20.01.2026).

37. World Bank. *World Development Report 2024: Migration and Shared Prosperity*. Washington, DC: World Bank, 2024 (дата звернення: 20.01.2026).

ДОДАТКИ

Теоретичні підходи, канали впливу та індикатори оцінки наслідків міжнародної міграції для країн-реципієнтів і країн-донорів

Напрямок / теоретичний підхід	Канали впливу	Реципієнти: позитивні ефекти	Реципієнти: ризики/негативні ефекти	Донори: позитивні ефекти	Донори: ризики/негативні ефекти	Індикатори для емпіричної оцінки (одиниці; типові джерела)
Ринок праці (неокласичний; сегментація)	Пропозиція праці; структура зайнятості; “ефект заміщення/доповнення”	Закриття дефіциту кадрів; зростання зайнятості у трудомістких секторах; стабілізація виробництва	Тиск на низькокваліфіковані ЗП; сегментація/тінізація; конкуренція за соціальні послуги	Зниження безробіття; підвищення доходів домогосподарств (через працевлаштування за кордоном)	Втрата робочої сили; дефіцит кадрів (медицина/освіта/будівництво); зростання навантаження на тих, хто залишився	Employment rate 15–64 (%), Unemployment rate (%), Vacancy rate (%), Average wage/earnings (EUR або нац. валюта); Labour force participation rate (%) (Eurostat/ILO/нацстат)
Людський капітал (brain drain / brain gain / brain circulation)	Переміщення кваліфікованих; визнання кваліфікацій; навчання/апскілінг	“Імпорт навичок”; зростання продуктивності; підсилення інноваційних секторів	Overqualification (праця нижче кваліфікації); витрати на інтеграцію; нерівність доступу до ринку праці	Перекази на освіту дітей; потенційне повернення з новими навичками; трансфер знань через діаспору	“Відплив мізків”; деградація кадрового потенціалу; втрата інвестицій у освіту	Share of tertiary-educated (%), Overqualification rate (%), GDP per employed person / labour productivity, R&D personnel (per 1,000 employed), Education expenditure (% GDP)(Eurostat/OECD/World Bank/UNESCO)
Демографія (відтворення; вікова структура)	Чисельність населення; вікова піраміда; фертильність/смертність (опосередковано)	Пом’якшення старіння; зростання частки працездатних; підтримка пенсійної системи	Тиск на житло/інфраструктуру; концентрація в містах; інтеграційні виклики	Зменшення короткострокового тиску на ринок праці (за надлишку робсил)	Депопуляція; старіння; скорочення бази платників податків; дисбаланси регіонів	Total population (осіб), Net migration (осіб), Share 15–64 (%), Old-age dependency ratio (65+/15–64), Median age (роки) (UN DESA/Eurostat/World Bank)

Напрямок / теоретичний підхід	Канали впливу	Реципієнти: позитивні ефекти	Реципієнти: ризики/негативні ефекти	Донори: позитивні ефекти	Донори: ризики/негативні ефекти	Індикатори для емпіричної оцінки (одиниці; типові джерела)
Економічне зростання (ендогенне; попит/пропозиція)	ВВП через працю; споживання; інвестиції; підприємництво мігрантів	Зростання ВВП; розширення споживчого попиту; підприємництво; диверсифікація	Нерівність доходів; короткострокові фінансові витрати; “low-road” модель у низькопродуктивних секторах	Перекази → споживання/інвестиції домогосподарств; зниження бідності	Залежність від переказів; “голландська хвороба”/зміцнення валюти (можливо); відтік підприємницького потенціалу	GDP growth (%), GDP per capita (USD), Gross capital formation (% GDP), Remittances inflow (% GDP), Poverty rate (%)(World Bank/IMF/нацстат)
Фінансовий підхід (доходи/витрати; податкова база)	Податки/внески; витрати на соціальні мережі; бюджетне навантаження	Зростання податкової бази (за успішної інтеграції); часткове фінансування пенсійної системи	Зростання витрат на прийом/житло/освіту; фінансовий тиск у короткостроковому періоді	Перекази → непрямі податки (ПДВ); зменшення тиску на соціальні платежі (за еміграції безробітних)	Втрата платників податків; довгостроковий дефіцит у пенсійній/медичній системі	General government balance (% GDP), Social protection expenditure (% GDP), Tax revenue (% GDP), Pension expenditure (% GDP)(Eurostat/IMF/World Bank)
Соціальна інтеграція (інклюзія; соціальна згуртованість)	Доступ до освіти/мови; соціальні мережі; дискримінація	Інклюзивність ринку праці; заповнення “care economy”; культурна/соціальна динаміка	Соціальна напруга; сегрегація; дискримінація; радикалізація дискусій	Діаспорні мережі підтримки; інституційні канали співпраці з країнами ЄС	Розрив сімей; “care drain”; зниження народжуваності через роз’єднання	At-risk-of-poverty rate (%), NEET rate 15–24 (%), Language training participation (%), School enrolment of migrant children (%)(Eurostat/нацстат/UNHCR для біженців)
Інституційно-безпековий підхід (управління потоками)	Контроль/реєстрація; легальний статус; нелегальна міграція	Керованість потоків; зниження тінювого ринку праці	Нелегальна зайнятість; навантаження на адміністративні системи	Угоди/канали легальної мобільності; підвищення стандартів управління міграцією	Втрата контролю над потоками; зростання “сірих” схем посередників	Regular residence permits (ociб), Asylum applications (ociб), Irregular border crossings (ociб), Net migration (ociб)(Eurostat/FRONTEX/UNHCR — залежно від показника)

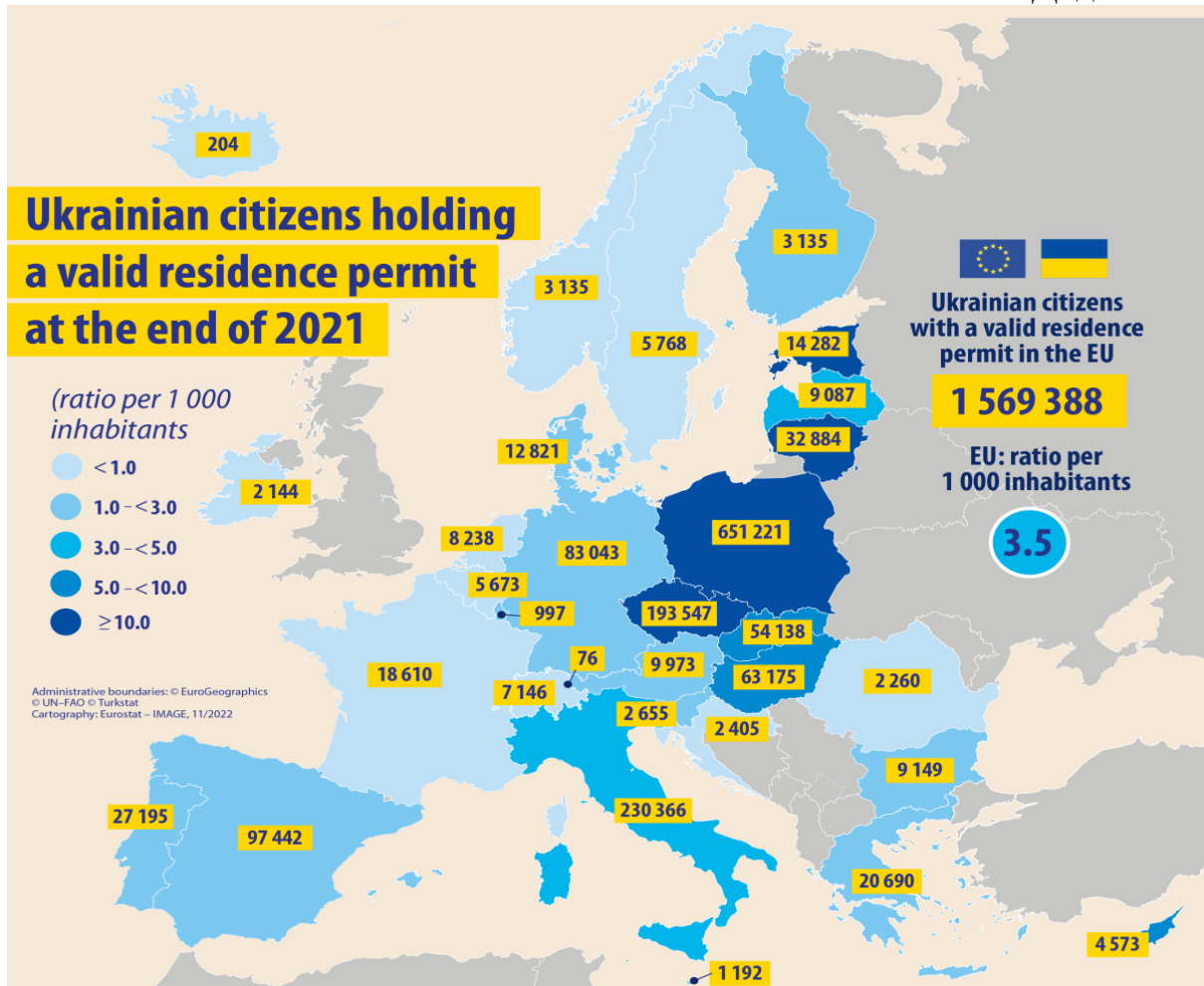

Рис. Б.1. Громадяни України, які мали дійсний дозвіл на проживання в країнах ЄС (на кінець 2021 р.)

Додаток В
Таблиця В.1

Українці, які мають дійсний дозвіл на проживання в ЄС на кінець 2015-2024 року

TIME	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Європейський Союз – 27 країн (з 2020 року)	1 030 366	1 116 156	1 182 603	1 198 390	1 299 920	1 350 947	1 599 595	1 468 569	1 525 592	1 635 203
Європейський Союз – 28 країн (2013-2020)	1 035 999	1 123 460	1 190 075	1 205 828	:	:	:	:	:	:
Бельгія	4 116	4 304	4 374	4 625	5 024	5 214	5 673	5 972	6 306	6 617
Болгарія	4 005	3 612	5 361	5 048	6 669	7 911	9 149	8 553	10 123	10 801
Чехія	113 863	119 667	116 236	131 619	145 410	165 572	193 547	198 578	195 103	197 944
Данія	8 584	9 163	10 203	11 716	12 721	12 821	13 715	40 573	42 761	47 644
Німеччина	113 226	114 277	117 793	120 896	83 847	80 185	109 279	117 703	119 636	111 145
Естонія	7 780	8 627	9 231	10 334	11 542	12 883	14 282	17 605	21 716	22 594
Ірландія	1 766	1 672	1 803	1 804	2 197	2 161	2 144	2 291	2 104	2 232
Греція	19 841	20 084	19 402	19 390	19 082	18 853	20 737	16 153	15 659	15 539
Іспанія	84 333	85 929	88 640	91 574	94 015	94 523	97 442	97 482	94 679	93 418
Франція	10 103	10 822	11 912	13 013	14 182	17 585	18 610	19 425	21 690	31 020
Хорватія	464	690	913	1 354	2 304	2 464	2 405	2 213	2 074	2 126
Італія	238 566	234 157	235 194	233 984	230 615	223 478	230 366	254 193	245 300	252 325
Кіпр	2 819	2 728	2 703	3 903	4 187	4 151	4 573	4 912	5 141	6 180
Латвія	5 787	6 282	6 821	7 988	8 934	8 640	9 087	7 616	6 222	6 656
Литва	6 163	8 321	12 106	16 944	25 496	31 400	32 884	38 626	34 806	30 659
Люксембург	655	744	853	937	1 011	1 071	997	968	1 126	1 540
Угорщина	2 271	3 428	13 196	26 567	56 347	57 866	63 175	61 566	29 950	21 538
Мальта	786	836	928	1 046	1 174	1 088	1 192	1 296	1 203	1 175
Нідерланди	4 506	5 049	5 657	6 331	7 270	7 491	8 238	9 509	9 980	10 212
Австрія	7 932	8 516	8 700	9 097	9 938	9 898	9 973	9 630	9 098	10 448

Польща	336 346	409 304	451 059	413 770	476 206	499 536	651 221	450 353	550 517	638 617
Португалія	35 777	34 485	32 447	29 218	29 718	28 629	27 195	25 435	23 427	25 275
Румунія	1 843	1 872	1 452	1 619	2 150	2 243	2 260	2 862	2 504	2 563
Словенія	1 946	2 136	2 261	2 426	2 563	2 630	2 655	2 769	2 793	2 875
Словаччина	9 913	12 061	14 889	23 230	36 024	40 020	54 138	57 939	57 555	68 202
Фінляндія	3 256	3 552	4 175	4 788	5 513	6 613	8 561	9 075	9 337	11 598
Швеція	3 719	3 838	4 294	5 169	5 781	6 021	6 097	5 272	4 782	4 260
Ісландія	167	166	186	192	204	216	221	243	259	271
Ліхтенштейн	56	67	73	73	69	67	76	67	57	58
Норвегія	1 970	2 013	2 079	3 174	3 329	3 268	3 135	2 708	2 222	2 342
Швейцарія	6 460	6 467	6 452	6 477	6 645	6 877	7 146	7 301	7 462	7 616
Об'єднане Королівство	5 633	7 304	7 472	7 438	:	:	:	:	:	:

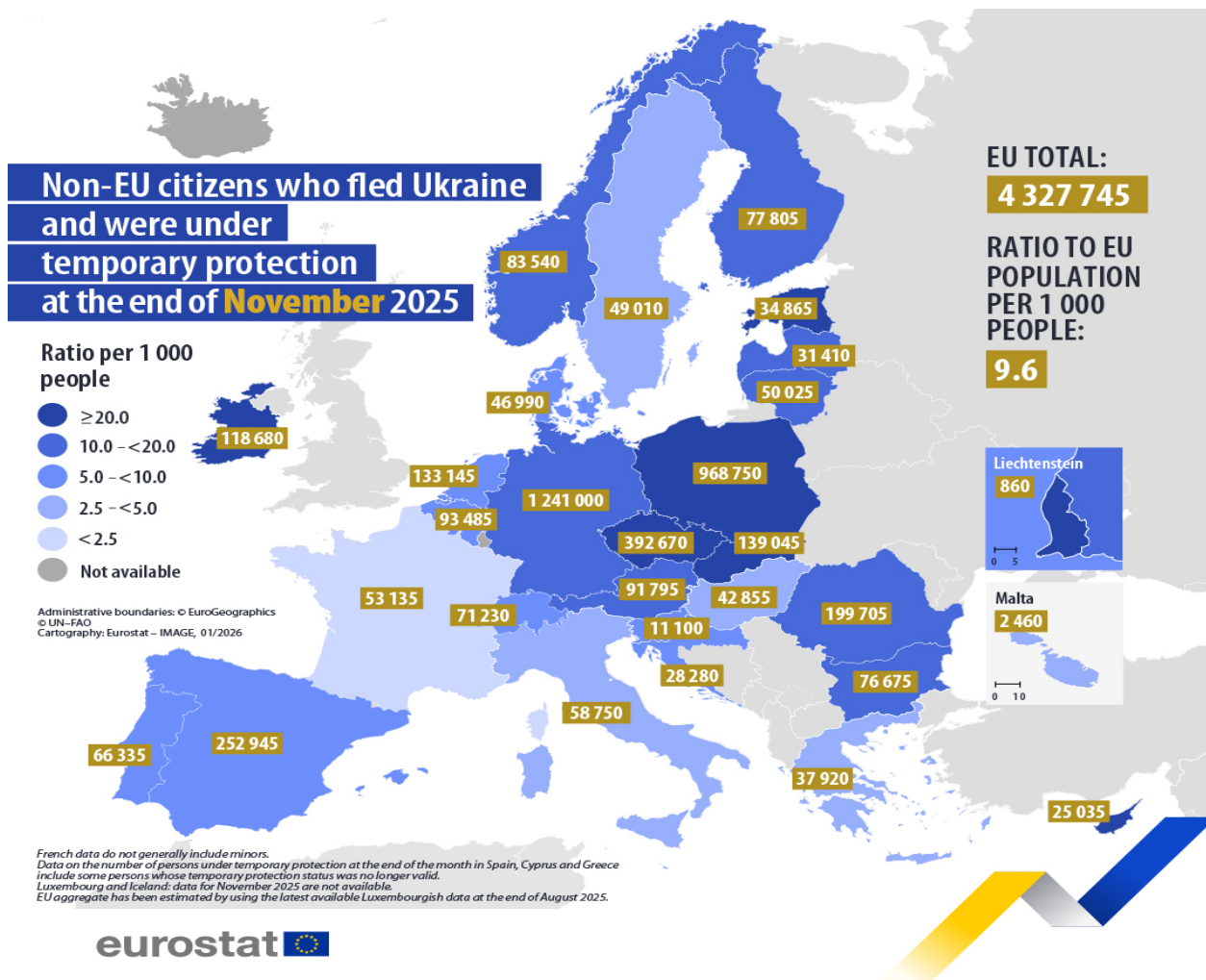

Рис. В.1. Кількість осіб з України, які перебували під тимчасовим захистом у країнах ЄС (на кінець листопада 2025 р.)

Кореляційно-регресійний аналіз**Модель 1. Вплив грошових переказів з ЄС на ВВП на душу населення України****Основні статистичні характеристики моделі**

Показник	Значення
Коефіцієнт кореляції (R)	0,853
Коефіцієнт детермінації (R ²)	0,727
Скоригований R ²	0,717
F-статистика	69,24
Prob(F-statistic)	< 0,001
Кількість спостережень	28
Durbin–Watson	0,48

Коефіцієнти регресії

Змінна	Коефіцієнт	t-статистика	p-value
Константа (β_0)	1158,89	5,33	< 0,001
Грошові перекази (β_1)	0,0002	8,32	< 0,001

Модель 2. Вплив трудової міграції (через грошові перекази) на структуру зайнятості в Україні**Основні статистичні характеристики моделі**

Показник	Значення
Коефіцієнт кореляції (R)	0,39
Коефіцієнт детермінації (R ²)	0,152
Скоригований R ²	0,117
F-статистика	4,31
Prob(F-statistic)	0,049
Durbin–Watson	0,68

Оцінені коефіцієнти регресії

Змінна	Коефіцієнт	t-статистика	p-value
Константа	51,94	180,17	< 0,001
Грошові перекази (% ВВП)	-0,10	-2,08	0,049

Модель 3. Вплив міграційної політики ЄС на рівень народжуваності в Україні

Основні статистичні характеристики моделі

Показник	Значення
Коефіцієнт кореляції (R)	-0,87
Коефіцієнт детермінації (R ²)	0,758
Скоригований R ²	0,728
F-статистика	25,11
Рівень значущості F (p-value)	0,001
t-статистика для β	-5,01
p-value для β	0,001
Durbin-Watson	2,30

Додаток Д

Таблиця Д.1

Сценарії розвитку України з урахуванням міграційної політики ЄС: прогностні орієнтири та ризики

Сценарій	Міграційне припущення (повернення/закріплення)	Макроорієнтири, які доцільно використовувати в роботі	Основні ризики	Політична відповідь України
Оптимістичний	Прискорене повернення частини працездатних і сімей; ефективна реінтеграція	Орієнтир зростання ВВП може наблизитися до верхніх прогностних оцінок; інфляція знижується за прогнозом НБУ (NBU, 2025); ВВП-орієнтир МВФ 2026 як базовий «якір» (IMF, 2026)	Ризик «вузьких місць» у житлі/сервісах; нестача фінансування реінтеграції	Пакетні програми повернення, житло, робота; швидке визнання кваліфікацій (Kabiniet Ministriv Ukrainy, 2017; NISS, 2017)
Базовий	Часткове повернення; значна частка продовжує проживання в ЄС	Траєкторія інфляції та безробіття за прогнозами НБУ: поступове зниження безробіття і зростання реальних зарплат (NBU, 2025); ВВП-орієнтир МВФ 2026 (IMF, 2026)	Стійкий дефіцит кадрів; регіональна нерівномірність відновлення; залежність від допомоги	Таргетування критичних професій, регіональні пакети повернення, інвестпроекти в громадах
Песимістичний	Закріплення значної частки в ЄС (тривалий захист/перехід до інших статусів)	Погіршення виконання прогностних траєкторій через кадрові обмеження; посилення бюджетних ризиків і потреб соціальної підтримки; контекст потреб відбудови і фінансових розривів (World Bank, 2025)	Хронічний дефіцит праці; прискорення депопуляції; скорочення податкової бази	Державна «політика утримання» населення: конкурентні умови праці, житло, сервіси; координація з громадами і бізнесом

Джерело: Таблицю складено на основі узагальнення: статистики тимчасового захисту ЄС (Eurostat, 2026), макропрогнозів НБУ (NBU, 2025), прогностних орієнтирів МВФ щодо зростання ВВП у 2026 р. (IMF, 2026), а також оцінок потреб відновлення України (World Bank, 2025) і положень Стратегії державної міграційної політики України та аналітики НІСД (Kabiniet Ministriv Ukrainy, 2017; NISS, 2017)

